اعتدال سیاسی و نقش رسانه
در پیدایش و توسعه آن

مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما

بسم الله الرحمن الرحیم

اعتدال سیاسی و نقش رسانه در پیدایش و توسعه ی آن

نویسنده:

سعید کریمی

ناشر چاپی:

مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

اعتدال سیاسی و نقش رسانه در پیدایش و توسعه ی آن

مشخصات کتاب

اعتدال سیاسی و نقش رسانه در پیدایش و توسعه آن

کد: ۵۴۳

نویسنده: سعید کریمی

ناشر: مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه زیتون

نوبت چاپ: اول / ۱۳۸۰

شمارگان: ۱۲۰۰

شابک: ۶-۰-۹۳۸۳۵-۹۶۴ISBN: ۹۶۴-۹۳۸۳۵-۰-۶ /

نشانی: قم، بلوار امین، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما

پست الکترونیکی: Email: IRCgIRIB.COM

اینترنت:http://WWW.IRC.IR

تلفن: ۲۹۳۵۸۰۳ و ۲۹۱۰۶۰۲ نمابر: ۲۹۳۳۸۹۲

ص:۱

اشاره

با قدردانی

از همکارانی که در تولید این اثر نقش داشته اند:

ویراستار: محمدصادق دهقان

نمونه خوانی: محمدرضا پورفلاحتی و علی روحانی بیدگلی

حروف نگار: مجید مشایخی و محمد نادری

صفحه آرا: مجید مشایخی

طراح جلد: ابوالحسن کوه کن

پی گیری و هماهنگی چاپ: علی اکبر مینایی

مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما

دی / ۱۳۸۰

مقدمه

مقدمه

پیامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله پس از تشـکیل جامعه ی پویای اسـلامی، توانستند با تکیه بر ارزش های مثبت و ویژگی های مشترك و به کـار بسـتن سـیاست فعـال، شـالوده ی وحـدتی فراگیر را بنیـان نهـد. اسـلام به عنوان یـک دین و آیین اجتماعی، آرمانی جهان شـمول برای نوع بشـر دارد. هـدف متعالی اسـلام، رسـیدن به یک امّت واحـد یا جامعه ی همگون است. در این نظام فکری، مرزهای جغرافیایی، سیاسـی و رنگ و نژاد و ویژگی های قراردادی و اعتباری جامعه ی بشـری، جایی ندارنـد. در این نظـام، انسـان هـا با بسـتن پیمانِ برادری، به عضویت جامعه ی بزرگ اسـلامی در می آینـد. البته وحـدت آنان، یک اتحاد صرفا سیاسی و مصلحتی برای دست یابی به هدف های مادی نیست، بلکه آنان به وحدت فکری و آرمانی می اندیشند.

در تحقق این هـدف، کسـانی که به سـعادت و ارتقای دین، آرمان، ملّت و جامعه ی خویش علاقه مندنـد و احساس مسؤولیت می کنند، باید با کوششی پی گیر، گام های اساسی را در این راه بردارند و آغوش خود را برای همکاری و اتحاد با دیگر دین دارانِ متعهـد بگشاینـد. هم چنین زمینه های پیـدایش دشـمنی، پراکنـدگی، گسسـتگی و دوری از هم را بازشناسـند تا در پرتو چنگ زدن به ریسمان محکم ولایت، به ساحل وحدت، تعاون، یگانگی و یکرنگی برسند.

روابط ایمانی، روابطی بر پایه ی دوستی و نزدیکی است، نه خشونت آفرینی، قـدرت مداری و دگرآزاری. هرگونه بدگمانی و بددلی، زمینه ی جدایی و از هم گسستن پیمان برادری را فراهم می سازد. جامعه اسلامی بدون مشارکت و همکاری و پذیرش مسؤولیت در زمینه های گوناگون فرهنگی،

اجتماعی، اقتصادی و... به سوی سعادت و کمال، راه نخواهد سپرد. ارزش و اعتبار جامعه ی انسانی به میزان تعاون، برابری و همبستگی فکری و عملی آنان بستگی دارد و در حقیقت پیوند انسان ها، نشانه ی رحمت خداست.

اما در بُعد سیاسی، تحقق اعتدال سیاسی و نپیمودن راه افراط و تفریط در تصمیم سازی و اقتدار ملی و دینی، مطلوب است. هرچند اسلام اختلاف سلیقه ها را می پذیرد، ولی با هرگونه دودستگی، کارشکنی، جناح بندی و هر ساز و کاری که به تضعیف جامعه ی اسلامی بیانجامد، مخالفت می کند. اسلام توافق همگانی را در پرتو تحمل دیدگاه های مخالف، ارزیابی می کند و در پی ایجاد اعتدال سیاسی است. مکتب اسلام می کوشد با پیش گیری از انحراف ها و حفظ اصول عقیدتی، ارزش ها و نظم اجتماعی، رفتارهای سیاسی را اعتدال بخشد و از هرگونه تنش، درگیری و خشونت سیاسی پیشگیری کند.

در این راستا، صدا و سیما به عنوان یک نهاد آگاهی بخش می تواند بر اساس وظیفه ی فرهنگی ـ تبلیغی و گستره ی اطلاع رسانی خود، در تقویت اعتدال و کاهش تنش های سیاسی، نقش مهمی را بر عهده بگیرد. پژوهش گر ارجمند آقای سعید کریمی کوشیده است تا زمینه ی پیدایش اعتدال سیاسی را در جامعه ی اسلامی به وسیله ی برنامه ریزان و برنامه سازان گرامی به وجود آورد.

«انّه ولیّ التوفیق»

«مدیریت پژوهشی مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیما»

درآمد

اشاره

درآمد

زیر فصل ها

۱. مفهوم و تعریف اعتدال سیاسی

پیش از بحث درباره ی مفهوم واژه ی مرکب «اعتـدال سیاسـی»، بایـد به واژه ی «اعتـدال» بپردازیم. «فرهنگ معین»، اعتـدال را این گونه معنا می کند: «راست شدن، میانه حال گشتن، برابر شدن، میانه روی و راستی».(۱)

فرهنگ عربی «المعجم الوسیط» درباره ی معنای اعتدال می گوید:

اِعْتَدلَ: توسط بین حالین فی کمّ او کَیف او تناسب. یقال ماء معتدل: بین الحارّ و البارد و جوّ معتدل: بین الحراره و البروده و جسم معتدل: بین الطول و القصرا و بین البدانه و النّحافه و استقام. و یقال: هی حسنه الاعتدال: القوام.

معتدل شد؛ یعنی بین دو حالت قرار گرفت. از نظر کم یا کیف یا نسبت. وقتی می گویند آب معتدل؛ یعنی بین گرم و سرد و هوای معتدل؛ یعنی بین حرارت و سردی و جسم معتدل؛ یعنی بین طویل و کوتاه بودن یا بین لاغری و چاقی. معنای دیگر اعتدال، مستقیم شدن است و هنگامی که گفته می شود: او نیکو اعتدال است، یعنی راست و درست است. (۲)

معادل اعتدال در زبان انگلیسی، واژه ی moderation است. moderate، صفت این واژه به معنای متوسط در اندازه، شدت و غیره است. moderate

---

۱- فرهنگ معین، ج ۱، ص ۳۰۱.

۲- المعجم الوسیط، ابراهیم انیس، عبدالحلیم منتصر، عطیه الصوالحی و محمد خلف اللّه احمد، مکتب نشر الثقافه الاسلامیه، ۱۴۱۶، ص ۵۸۸.

مفهوم اسمی نیز دارد و به ویژه در امر سیاست به شخصی می گویند که دارای دیدگاه های معتدل است. البته برخی دیگر از واژه های مشابه را در زبان انگلیسی می توان یافت. (۱)

فرهنگ معاصر انگلیسی ـ فارسی حییم، معانی زیر را برای واژه ی moderate بیان می کند: «میانه روی، اعتدال، ملایمت، معتدل سازی».(۲)

از مجموعه ی معانی که برای اعتدال بیان شد، با توجه به موضوع این تحقیق، آن را می توان «قرار گرفتن بین دو حالت تشکیکی و در وسط» تعریف کرد. اعتدال در اموری پدید می آید که قابلیت شدت و کمی درباره ی آن ها متصور است. واژه هایی مشابه کلمه ی اعتدال وجود دارند مانند: تعادل، میانه روی و انعطاف. کلمه ی اعتدال به مرور زمان، دارای باری ارزشی گردیده است که دیگر واژه های مشابه، از آن بی بهره اند.

اعتدال سیاسی (Political moderation) به معنای داشتن حالت میانه بین افراط و تفریط در مسایل و تصمیم گیری های سیاسی است. در اعتدال سیاسی هرچند پافشاری بر اصول و مبانی ثابت عقیدتی، لازم است، ولی در هنگام عمل و اجرا می توان شیوه ها و روش های گوناگونی را به کار گرفت و در دایره ای از انتخاب ها، به یک گزینش عقلانی و محاسبه شده دست زد.

۱- Hornby. A.S, oxford adranced lear ner's Dictionary, oxford univercity dress ۱۹۹۵, P.P ۷۴۹-۷۵۰.

۲- فرهنگ معاصر انگلیسی به فارسی، سلیمان، حییم، تهران، فرهنگ معاصر، ۱۳۷۹، ص ۶۳۴.

اعتدال سیاسی با بی تفاوتی سیاسی تفاوت دارد. در اعتدال سیاسی، گزینش گر با وجود امکان انتخاب جانب افراط یا تفریط، راه میانه و معقول را بر می گزیند. به دیگر سخن، اعتدال سیاسی مبتنی بر نوعی خودداری است، ولی در بی تفاوتی، میل اولیّه به مخالفت وجود ندارد. اعتدال سیاسی با پذیرش پیوند دارد، ولی ممکن است عنصر پذیرش درجه های گوناگونی داشته باشد. در حصول اعتدال نسبت به عقیده ی مخالف، پذیرش موجود در اعتدال ممکن است به معنی باز نداشتن دیگران از گرایش به آن عقیده در دایره و محدوده ی ویژه ای باشد. اعتدال سیاسی با عمل مصلحت جویانه ی سیاسی نیز تفاوت دارد. در عمل مصلحت جویانه، شخص یا گروهی در برابر طرف مقابل، اعتدال و نرمش را رعایت می کند تا در موقعیتی دیگر از پشتیبانی آنان بهره مند گردد، ولی در اعتدال سیاسی لزوما چنین تصوری وجود ندارد. هم چنین میان اعتدال سیاسی با تحمل سیاسی تفاوت وجود دارد. در تحمل سیاسی، شخص یا گروه از جایگاه ضعف، به چنین کاری دست می زند، ولی در اعتدال سیاسی، موضع قدرت و حتی برتر وجود دارد. اعتدال سیاسی با تردید سیاسی نیز متفاوت است. اعتدال سیاسی هنگامی معنا پیدا می کند که موضوع مورد اعتدال برای شخص یا گروه معتدل کاملاً روشن باشد و در عین حال نسبت به آن اعتدال ورزد، ولی در صورت ابهام یا تردید نسبت به موضوع، اعتدال حقیقی تحقق نمی یابد. (۱)

۱- دولت عقل، ده گفتار در فلسفه و جامعه شناسی سیاسی، حسین بشیریه، تهران، مؤسسه نشر علوم نوین، ۱۳۷۴، ص ۶۲ _ ۶۷.

از برخی سخنان امام خمینی(ره) نیز چگونگی و مفهوم اعتدال سیاسی استفاده می شود:

سلیقه های مختلف باید باشد، لکن سلیقه های مختلف اسباب این نمی شود که انسان با هم خوب نباشد. من عرض کردم مثل طلبه ها که با هم مباحثه می کنند، آن وقتی که مباحثه می کردند، جار و جنجال جوری بود که انسان خیال می کرد دشمن هم هستند. وقتی مباحثه تمام شد، می نشستند به دوستی کردن و اُنس. اگر در یک ملتی، اختلاف سلیقه نباشد، این ناقص است. اگر در یک مجلسی اختلاف نباشد، این مجلس ناقص است. اختلاف باید باشد، اختلاف سلیقه، اختلاف رأی، مباحثه، جار و جنجال این ها باید باشد، لکن نتیجه این نباشد که ما دو دسته بشویم دشمن هم، باید دو دسته باشیم، در عین حالی که اختلاف داریم، دوست باشیم. (۱)

برخی فرهنگ ها، ۵ ویژگی را برای افراد، گروه ها یا حکومت های دارای اعتدال سیاسی برشمرده اند:

۱ ـ گرایش به آشتی به جای رویارویی

۲ ـ گزینش اصلاح به جای انقلاب(۲)

۳ ـ اعتقاد به دگرگونی تدریجی سیاسی و بدون خشونت

۱- صحیفه ی نور، ج ۲۰، ص ۲۱۲.

۲- بدیهی است این ویژگی در صورتی مقرون به صحت است که طرف مقابل قابلیت پذیرش اصلاح را داشته باشد. در غیر این صورت، در بعضی موارد انقلاب ضروری می گردد، مانند انقلاب اسلامی ایران.

۴ _ اعتقاد به وجود گونه ای اجماع در میان مردم معقول، کشف این اجماع و نهادینه کردن آن

۵ _ تحمل دیدگاه هایی که با اجماع یا توافق همگانی هم آهنگ نیستند. (۱)

هرچند برخی ویژگی های یاد شده با توجه به شرایط زمانی و مکانی، تغییرپذیر و دارای شدت و ضعف هستند. ولی در شرایط عادی و غیربحرانی ویژگی های یاد شده را به عنوان ویژگی اعتدال سیاسی برای فرد، دولت یا گروه می توان برشمرد.

استاد شهید مرتضی مطهری درباره ی اعتدال سیاسی در آثار خود، سخن نگفته، ولی مطالبی را درباره ی انعطاف بیان کرده است که معنایی نزدیک به اعتدال دارد. ولی انعطاف را این گونه تعریف می کند: «انعطاف به این است که جامعه بر محور مصالح جمع بگردد و فرد در ناحیه ی میل ها و آرزوهای خود رضایت بدهد به آرزوها و هدف های اجتماعی». ایشان، انعطاف را به دو بخش، دسته بندی می کند؛ انعطاف اجتماع و انعطاف فرد. «انعطاف اجتماع به این است که اجتماع عادل و حافظ منافع جمع باشد و بر محور مصالح جمع بگردد، نه بر محور مصالح فرد». «هم چنین انعطاف و انطباق فرد عبارت است از رضا و تسلیم به مصالح جمع و گذشت از میل ها و هوس های شخصی».

۱- فرهنگ علوم سیاسی، مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، تهران، مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۱۳۷۴، صص ۲۰۹ _ ۲۱۰.

تعریف های ایشان با مفهوم اعتدال و انعطاف سیاسی، هم آهنگی فراوانی دارد. (۱)

نتیجه آن که، اعتدال سیاسی عبارت است از آن چه دارای ۵ ویژگی پیش گفته باشد و این ویژگی ها، راهنمای ادامه ی مباحث در زمینه ی اعتدال سیاسی خواهد بود.

۲. ضرورت و اهمیت اعتدال سیاسی

۲. ضرورت و اهمیت اعتدال سیاسی

اعتدال سیاسی یکی از مسایل سرنوشت ساز در روند تکامل سیاسی دولت هاست وهر دولتی خواه ناخواه با مسأله ی حدود، میزان و موضوع اعتدال سیاسی روبه رو می شود. اعتدال سیاسی از سال ها پیش در ایران مطرح شده است و به یقین، در آینده با دامنه ی بیشتری پیش کشیده خواهد شد. امروزه در عمل، نداشتن اعتدال سیاسی بر اساس مواضع ایدئولوژیک حزب، جناح یا گروه خاصی توجیه می شود، در حالی که اعتدال، لازمه ی پیش گیری از انحراف، حفظ اصول عقیدتی و نظم اجتماع به شمار می رود. پی آمدهای عملی اعتدال سیاسی و تنش و تندروی سیاسی، به تفصیل در فصل اول خواهد آمد، ولی آن چه در این بخش ارایه می شود، ضرورت و اهمیت کنکاش علمی درباره ی اعتدال سیاسی است.

نهادینه شدن یک رفتار سیاسی به عنوان هنجار مورد پذیرش اجتماع بدون

۱- فرهنگ مطهر، محمدعلی زکریایی، مفاهیم، اصطلاحات و تعابیر علوم انسانی از دیدگاه شهید مطهری، تهران، نشر آذریون، ۱۳۷۸، ص ۱۶۶.

پرداختن به بحث های علمی و نظری دشوار است و حتی در صورت گسترش در جامعه، به ژرفای لازم دست نخواهد یافت. هنگامی که جنبه های گوناگون رفتار یا هنجار پیشنهادی به جامعه از پشتوانه ی دقیق علمی برخوردار نباشد، به درستی در جامعه اجرا نخواهد شد؛ زیرا هر کاری برای به ثمر رسیدن، به معرفت پیش یافته ای نیاز دارد. در چنین فضایی، هرگروه، جریان یا جناح سیاسی، از اعتدال سیاسی یا هر رفتار سیاسی دیگر، تعریف ویژه ی خود را ارایه می کند. سپس بر اساس آن چه می پندارد نه بر پایه ی بحث دقیق علمی به دیگران، بر چسب تندروی و تنش سیاسی خواهد زد. امروزه، افراد و گروه ها، اصطلاح ها و واژگان تخصصی فراوانی به کار می برند که معنای آن در کاربرد عمومی با معنای تخصصی آن ها تفاوت دارد. این ابهام در فرهنگ کاربرد واژگان، نشان دهنده ی مشکلی است که در برخورد با واقعیتی نوین، متغیر و بی اندازه متنوع و پرتحرک پدید آمده است. هرچند مردم و حتی نویسندگان، این اصطلاح ها را به جای یکدیگر به کار می برند، ولی بی تردید، هریک از این واژگان، مفهومی متفاوت از پندار آنان دارند.(۱)

مشکل یاد شده در کشورهای جهان سوم به ویژه ایران بیشتر است؛ زیرا بسیاری از اصطلاح ها، اجماع نظری تقسیم بندی ها و الگوها برگرفته یا گرته برداری از آثار نویسندگان کشورهای غربی است که کاربرد آن ها در درون فرهنگ دیگر، خالی از ابهام نیست. پس می توان گفت هنوز در بسیاری از

۱- تغییرات اجتماعی، گی روشه، برگردان: منصور وثوقی، تهران، نشر، ۱۳۷۵، صص ۲۰۶_۲۰۷.

مبحث هـای حـوزه ی اجتمـاعی و سیاسـی، دربـاره ی کـاربرد مفهـوم هـا و اصـطلاح هـا، اجمـاع نظری وجود نـدارد. یکی از نویسندگان به درستی اشاره می کند: «نقل داستان های حاکی از سرگشتگی، ابهام و آشفتگی، هیچ کمکی به ما نخواهد کرد. اگر قرار است که ما امروزه از عهـده ی برخورد با تنش ها و تشـنج های زندگی برآییم، باید بتوانیم این تنش ها و تشـنج ها را در ذهن هـای خود سازمـان دهیم. اگر چنین نکنیم، خود را نـاتوان و قربانیـان رویـدادها را ــ فراتر از کنـترل یـا حتی بالاـتر از ظرفیت فهم و درک خود ــ احساس خواهیم کرد. چارچوب بندی و به کنترل درآوردن سرآسیمگی و آشفتگی، نخستین گام در برخورد با این پدیده است».(۱)

یکی دیگر از جنبه هـای اهمیت بحث اعتـدال سیاسـی در ایران، وجود حکومت دینی در کشور مـاست؛ زیرا دربـاره ی نسـبت دین و خشونت، دین و نبود اعتـدال سیاسـی و فرهنگی، طیف گسترده ای از نظریه ها، ارایه شـده است. برپایه ی یک نظریه ی کلاسـیک، دین در بردارنده ی مجموعه ای از ارزش های قدسی و تغییرناپذیر است که از وحی ریشه می گیرد. این ارزش ها، ویژگی قراردادی(۲) و بین الاذهانی(۳) ندارند، یعنی جزمی هستند. از این رو، با تعصب و پیچیدگی همراه می شوند. بر اساس این نظریه، خشونت، عدم اعتدال و دین،

۱- عصر تضاد و تناقض، چارلز بی هندی، برگردان: محمود طلوع، تهران، مؤسسه ی خدمات فرهنگی رسا، ص ۴۴.

۲- ۳- Conventional.

۳- ۴- Intersubjective.

لازم و ملزوم یکدیگر هستند. جزم سبب می شود دین داران و حکومت های دینی، جهان را سیاه و سفید ببینند نه رنگی. در نتیجه، حکومت دینی نمی تواند بین عناصر تشکیل دهنده ی خود، تعادل و اعتدال برقرار سازد.

باید دانست این نظریه، داوری یک سویه و خدشه داری است که در برابر آن، نظریه های دیگری مطرح شده است. نظریه های جدید، دین را پدیده ای فرهنگی می دانند که در موارد ضروری، خشونت و تندی را برای بقای جامعه به کار می بندد. برای تبیین این دیدگاه و نقد دیدگاه نخست، کنکاش درباره ی اعتدال سیاسی در حکومت اسلامی، اهمیتی دوچندان می یابد، تا عده ای با دست یازیدن به برخی آیات و روایات یا استناد به رفتار برخی افراد به حکومت اسلامی، برچسب «نداشتن اعتدال سیاسی» نزنند.

۳. پیشینه ی تاریخی و علمی اعتدال سیاسی

۳. پیشینه ی تاریخی و علمی اعتدال سیاسی

بحث های نظری و علمی که پژوهش گران و نظریه پردازان در طول تاریخ در این زمینه، عنوان کرده اند بیش از آن که درباره ی اعتدال سیاسی باشد، درباره ی مفهوم های متضاد آن نظیر تنش سیاسی، درگیری و خشونت سیاسی بوده است. پیش از قرن بیستم، درباره ی اعتدال سیاسی و مفهوم های پیوند یافته با آن، نظریه هایی مطرح بود که برای رعایت اختصار از آوردن آن ها چشم می پوشیم. با آغاز قرن بیستم و پدید آمدن شرایط نوین سیاسی، شاهد گسترش شکل های گوناگون تنش های سیاسی و کاهش اعتدال سیاسی هستیم. این امر، نویسندگان و نظریه پردازان را به سوی ارایه ی بحث های گوناگونی کشانده است. بخشی از این بررسی ها در زمینه ی جنبه ی زیست شناختی مسأله به

آزمایش های ژنتیک بر روی حیوانات انجامید. هدف آنان از انجام این آزمایش ها، کشف عوامل شناختی تنش و تندروی های سیاسی بود. برای نمونه، «کنرادلورنتز»؛ دانشمند اتریشی و برنده ی جایزه نوبل، رفتارهای تنش آمیز انسان را به یک عامل ژنتیکی نسبت می دهد که به وسیله ی عوامل محیطی، تحریک می گردد و وارد عمل می شود. بخش دیگر تلاش های علمی به جنبه ی روان شناختی مسأله بر می گردد. از مهم ترین آن ها به کاوش های زیگموند فروید درباره ی انگیزه های پرخاش گری و تنش آفرینی می توان اشاره کرد. پس از آن، روان شناسان اجتماعی و جامعه شناسان در تحلیل های رفتارگرایانه ی(۱) خویش بر نقش غریزه در این پدیده، پای فشردند.

در بعد جامعه شناختی، دو دسته تحلیل وجود دارد. نخست، نظریه ای قدیمی است که سرچشمه ی تنش و تندروی سیاسی را در توقع اجتماعی و میزان ارضای آن ها می داند. نظریه ی دیگر، اساس هر جامعه ای را تعادل و موازنه در آن می داند و هرگونه تنش را خروج از این موازنه می پندارد. در درون این دو نظریه ی کّلی، خرده نظریه هایی ارایه شده است که بر جنبه های خاصی از دو تحلیل پیشین تأکید می کنند.

بخش دیگری از پژوهش ها در بعد فرهنگی تنش و تندروی سیاسی به ویژه در انسان شناسی(۲) صورت پذیرفته است. وجود فرهنگ های گوناگون در جهان سبب شد اندیشمندان در پی یافتن پاسخی برای تنش ها و خشونت های ادواری

۱- ۱- Behaviorist.

۲- ۲- Anthropology.

باشند. در زمینه ی رابطه ی متقابل اقتصاد با تنش سیاسی نیز پژوهش هایی انجام شده است. این بررسی ها نشان می دهد که با وجود پیشرفت دانش بشری، هرقدر از دوران باستان به سوی عصر حاضر پیش آمده ایم هزینه های اقتصادی خشونت سیاسی افزایش یافته است. در بررسی کارکرد رسانه ها و نقش آن در افزایش تنش های سیاسی میان کارشناسان، اختلاف نظر وجود دارد. بخشی از صاحب نظران بر این باورند که به دلیل وجود انگیزه های پرخاش گرانه در انسان، ابزارهای رسانه ای و گروهی، راه های مناسبی برای هدایت این تنش در کم زیان ترین بخش ها به شمار می روند.(۱)

افزون بر آن، بخشی از بحث های مطرح در حوزه ی جناح بندی در علوم سیاسی را می توان زیر مجموعه ی پیشینه ی تاریخی اعتدال سیاسی قرار داد. در غرب، شاخه ای مطالعاتی به نام «پژوهش در جناح بندی»(۲) وجود دارد که بیشتر، نویسندگان پلورالیستی مانند «رابرت دال»، آن را مطرح می کنند. او در کتاب خود با نام «چه کسانی بر ما حکومت می کنند؟» که در سال ۱۹۵۰ م منتشر شد، توضیح داده است که بلوک قدرت که بر حاکمیت تکیه زده اند، از چه عناصری تشکیل شده است. هم چنین در پیش از انقلاب، «مارلین ژوئیس» کتابی به نام «نخبگان حکومت در ایران» منتشر ساخت که در آن کوشید تا

۱- خشونت سیاسی، نظریات، مباحث، اشکال و راه کارها، ناصر فکوهی، تهران، نشر قطر، ۱۳۷۸، صص ۷۳ _ ۹۲.

۲- ۴- Factional Studies.

جناح های موجود در رژیم پهلوی را دسته بندی کند. پژوهش در این زمینه، برای تدوین استراتژی و با هدف پاسخ گویی به پرسش های زیر صورت می گیرد: با کدام یک از جناح ها می توان ائتلاف کرد؟ استراتژی ما در برابر جناح های دیگر باید چگونه باشد؟ زمینه های تفاهم و عدم تفاهم با دیگر جناح ها چیست؟ راه کارهای عملی ائتلاف با دیگر گروه ها چیست؟ و....(۱)

پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران و به ویژه در دهه ی اخیر، مطالب گوناگونی در قالب مقاله، کتاب و پایان نامه های دانشگاهی درباره ی جناح بندی در ایران نگاشته شده است که برخی از آن ها نیز کوشیده اند برای تفاهم و نزدیکی جناح های موجود، راه کارهایی عملی ارایه دهند.

۴. پرسش، فرضیه و ساختار پژوهش

اشاره

۴. پرسش، فرضیه و ساختار پژوهش

زیر فصل ها

الف ــ پرسش اصلی پژوهش:

ب ــ فرضیه ی پیشنهادی پژوهش:

ج ــ ساختار پژوهش:

الف ــ پرسش اصلی پژوهش:

الف ــ پرسش اصلی پژوهش:

۱ ــ عوامل مؤثر بر اعتدال، تنش و تندروی سیاسی در جمهوری اسلامی ایران چیست؟

۲ ــ صدا و سیما چگونه می تواند به گسترش اعتدال سیاسی و کاهش تنش و تندروی سیاسی یاری رساند؟

۱- تاوان اصلاحات، صص ۳۲۸ ــ ۳۳۲.

ب ــ فرضیه ی پیشنهادی پژوهش:

ب ــ فرضیه ی پیشنهادی پژوهش:

محرومیت و تبعیض سیاسی و اقتصادی، شخصیت نابهنجار روان شناختی و توجیه های نامناسب فرهنگی از عوامل مؤثر بر تنش و تندروی سیاسی است. در مقابل، بنیان معرفتی و عقیدتی صحیح، نهادگرایی قانون مندی از مهم ترین عوامل گسترش اعتدال سیاسی به شمار می رود. صدا و سیما به عنوان یک نهاد آگاهی بخش با ایفای وظیفه ی فرهنگی و تبلیغی مناسب خود می تواند در گسترش اعتدال و کاهش تنش سیاسی نقش داشته باشد و برعکس. راه کارهای آن به تفصیل در ذیل مباحث مربوطه بیان می گردد.

ج ــ ساختار پژوهش:

ج ــ ساختار پژوهش:

۱ ــ پیش درآمد پژوهش

۲ ــ فصل اول: پی آمدهای تندروی و اعتدال سیاسی

۳ ــ فصل دوم: نقش رسانه (به ویژه صدا و سیما) در تنش و تندروی سیاسی

۴ ــ فصل سوم: نقش صدا و سیما در پیدایش و گسترش عناصر تأثیرگذار بر اعتدال سیاسی

۵ ــ نتیجه گیری پایانی

فصل اوّل: پی آمدهای تندروی و اعتدال سیاسی

اشاره

فصل اوّل: پی آمدهای تندروی و اعتدال سیاسی

زیر فصل ها

۱. رابطه ی تنش وتندروی سیاسی باپیدایش ناامنی وبی ثباتی درکشور

۲ _ اثرگذاری اعتدال سیاسی بر پیشرفت کشور و امکان افزایش و بسیج منابع

۱. رابطه ی تنش وتندروی سیاسی باپیدایش ناامنی وبی ثباتی درکشور

اشاره

۱. رابطه ی تنش وتندروی سیاسی باپیدایش ناامنی وبی ثباتی درکشور

به گفته ی برخی پژوهش گران سیاسی، نخستین هدف سیاست، خشونت زدایی، از میان بردن برخوردهای خون بار، ریشه کن کردن جنگ های داخلی و بین المللی و جای گزینی آن با شیوه های آرام و مسالمت جویانه ی مبارزه است. در واقع، هرچند سیاست، مبارزه و رقابت افراد، گروه ها و دولت ها با یکدیگر است، محدودیتی برای پیکار و سرآغازی برای هم گونگی و اعتدال به شمار می آید.(۱) غزالی نیز در «احیاء العلوم»، هدف سیاست را «الفت دادن آدمیان و تجمع آن ها برای یاری دادن بر اسباب معیشت و مضبوط دانستن آن» می داند.(۲) تبدیل شدن سیاست به عامل تندروی و تنش، با غایت اصلی آن در تضاد کامل است و برای جامعه پیآمدهای زیان باری دارد. در آغاز با نگاهی به نهج البلاغه، پی آمد تنش ها، تضادها و ناهمبستگی ها را در این کتاب شریف جست و جو می کنیم.

۱- اصول علم سیاست، موریس دوورژن، برگردان: ابوالفضل قاضی، تهران، نشر دادگستر، ۱۳۷۶، ص ۱۷۷.

۲- اندیشه های سیاسی در اسلام و ایران، حاتم قادری، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۷۸، ص ۹۰.

حضرت علی(ع) اوضاع سرنوشت جامعه های انسانی را در طول تاریخ بر پایه ی یک قانون مندی کلی و ضوابط تغییرناپذیر، استوار می داند. ایشان با استناد به سرگذشت امت های پیشین، سربلندی و پیشرفت هر امت را در گرو همبستگی و اعتدال آنان می شمارد. در مقابل، تنش و تفرقه میان اعضای هرجامعه، مایه ی سرافکندگی و فروپاشی آن جامعه و امت خواهد بود. علی(ع) در خطبه ی ۱۹۲، با بیان سرگذشت امت های پیشین، مردم را به پندآموزی از آن و اندیشه برای یافتن عوامل قدرت مندی، زبونی و سرنگونی آنان فرا می خواند:

من الاجتناب للفرقه و اللزوم للالفه و التحاض علیها و التواصی بها و اجتنبوا کل امر کسر فقرتهم و اوهن منّتهم من تضاغن القلوب و تشاحن الصدور و تدابر النفوس، و تخاذل الایدی.

و آن از پراکندگی، دوری نمودن بود و به سازواری، روی آوردن و یکدیگر را بدان برانگیختن و سفارش کردن و بپرهیزید از هر کار که پشت آنان را شکست و نیروهاشان را گسست، چون کینه ی هم در دل داشتن و تخم نفاق در سینه کاشتن و از هم بریدن و دست از یاری یکدیگر کشیدن.(۱)

آن گاه دست آورد تنش زدایی و از بین بردن تضادها را در سرنوشت امت های پیشین بر می شمارد.

فانظروا کیف کانوا حیث کانت الاملاء مجتمعه و الاهواء مؤتلفه و القلوب

۱- نهج البلاغه، برگردان: سیدجعفر شهیدی، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۹، ص ۲۱۸، خطبه ی ۱۹۲.

معتـدله و الایدی مترادفه و السـیوف متناصـره و البصائر ناقذه و العزائم واحده: الم یکونوا اربابا فی اقطار الارضـین و ملوکا علی رقاب العالمین.

پس بنگریـد چسان می نمودند، آن گاه که گروه ها فراهم بودند و همگان راه یک آرزو را می پیمودند و دل ها راست بود و با هم سازوار و دست ها یکـدیگر را مـددکار، شمشـیرها به یاری هم آخته و دیـده ها به یک سو دوخته و اراده ها در پی یک چیز تاخته، آیا مهتران سراسر زمین نبودند و برجهانیان، پادشاهی نمی کردند.(۱)

در مقابل، درباره ی اقوامی که اعتدال و تعادل را رها می کنند و به تضاد و تنش روی می آورند، می فرماید:

فـانظروا الی مـا صـارو الیه فی آخر امـورهم حین وقعت الفرقه و تشـتت الالـفه و اختلفت الکلمه و الافئـده، و تشـعبوا مختلفین و تفرقوا متحاربین، قد خلع اللّه عنهم لباس کرامته و سلبهم غضاره نعمته، و بقی قصص اخبارهم فیکم عبره للمعتبرین منکم.

پس بنگریـد پایان کارشان به کجا انجامیـد چون میان شان جـدایی افتاد و الفت به پراکندگی انجامید و سـخن ها و دل هاشان گـونه گون گردیـد. از هم جـدا شدنـد و به حزب هـا گراییدنـد و خـدا، لبـاس کرامت را از تن شـان برون آورد و نعمت فراخ خویش را از دست شان به در کرد و داستان آنان میان شما ماند و آن را برای پند گیرنده، عبرت گرداند.(۲)

۱- نهج البلاغه، برگردان: سیدجعفر شهیدی، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۹، ص ۲۱۹ خطبه ی ۱۹۲.

۲- نهج البلاغه، برگردان: سیدجعفر شهیدی، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۹، ص ۲۱۹ خطبه ی ۱۹۲.

اهمیت همبستگی و اعتدال سیاسی برای یک نظام اجتماعی را به پارو زنان یک قایق بزرگ می توان تشبیه کرد. اگر همه ی پارو زنان بدانند که تنها راه جان به در بردن آنان از گزند دریا، استوار نگاه داشتن قایق برای رسیدن به هدف است و ناخدا نیز با تدبیر و هدایت خردمندانه، آنان را به پارو زدن هم آهنگ و هم زمان در یک مسیر وا دارد، کشتی به هدف خواهد رسید. ولی اگر هر کسی به دلخواه خویش و بی هم آهنگی با دیگران، پارو بزند، نیروها هدر می رود و به یقین، کشتی به دور خود می چرخد، می ایستد یا در هنگامه ی توفان، غرق می شود. هم چنین اگر نیروها و گروه های اجتماعی، اعتدال را پیشه سازند و برای مصلحت همگانی گام بردارند، تک تک انسان ها به هدف خود می رسند و جامعه به پیشرفت دست می یابد. پیش شرط این حرکت جمعی و اعتدال، در آن است که به گفته ی پارسوتر؛ جامعه شناس برجسته: «نفع فردی و نفع جمعی اعضای جامعه در یک مسیر و جهت قرار داشته باشد؛ یعنی هم شرایط برای افراد، فراهم و هم این مسأله به آن ها فهمانده شده باشد».(۱)

فرض کنید جامعه همانند یک کشتی توفان زده، دچار آشوب و آشفتگی باشد. ناخدا نیز به دلایل گوناگون نتواند کشتی را کنترل کند، بلکه با برخی کردارهایش بر این آشوب زدگی بیافزاید. در این صورت، افراد تنها در اندیشه ی رهایی خود خواهند بود و نیروی جامعه بیشتر بر ضد یکدیگر کار

۱- توسعه و تضاد، کوششی در جهت تحلیل انقلاب اسلامی و مسایل اجتماعی ایران، فرامرز رفیع پور، تهران، شرکت سهامی انتشار، ۱۳۷۷، ص ۴۱۹.

خواهد کرد تا برای مصلحت جمعی به دلیل نقش تأثیرگذار اعتدال سیاسی بر ثبات و امنیت کشور، نظام های حزبی بر اساس آن، دسته بندی می شوند. از دیدگاه برخی پژوهش گران، گونه گونی و فراوانی احزاب، به خودی خود سبب بی ثباتی حکومت ها نمی گردد، بلکه باید به میزان آشتی ناپذیری یا قطب بندی میان آن ها توجه داشت.

اگر در حکومتی، احزاب دارنده ی بیشترین کرسی های مجلس قانون گذاری، خط مشی هایی دارند که با دیگران بسیار متباین نیست، آن نظام را وفاق گرا(۱) می خوانیم. هم چنین اگر احزابی که قوه ی مقننه را در دست دارند یا گروه های جایگزین آن، در قبال موضوع ها، اندیشه های بسیار متفاوتی داشته یا نسبت به نظام سیاسی، بی اعتماد و آشتی ناپذیر باشند، آن نظام حزبی را منازعه گرا(۲) می نامیم. اگر یک نظام حزبی یا گروهی، دارای ویژگی های وفاق گرا و منازعه گرا باشد، آن را مصالحه گرا(۳) یا هم سازگردانه(۴) می نامند.

در حالتی که نظام حزبی یا گروه های جامعه از احزاب آشتی پذیر و معتدل تشکیل شده باشد، ثبات و عملکرد مؤثر دولت قابل پیش بینی است. در مواردی نیز که نظام ها از عناصر فوق العاده آشتی ناپذیر فراهم آمده باشند، خطر فروپاشی و حتی در بعضی موارد، جنگ داخلی وجود دارد. صاحب نظران

۱- ۷- Consensual.

۲- ۸- Conflictual.

۳- ۹- Comodative.

۴- ۱۰- Consociational.

سیاسی، برخی کشورهایی را بر می شمرند که در برهه هایی از زمان نتوانستند این تعادل و میانه روی را حفظ کنند. برای نمونه، اتریش، پیش از جنگ دوم جهانی درگیر تنش احزاب و گروه های گونه گون سیاسی بود. شیلی پیش از دیکتاتوری پینوشه و جمهوری وایمار آلمان پیش از ظهور رایش سوم (هیتلر) نمونه های تأسف باری از نبود یا شکست این گونه همکاری ها هستند. برخی دموکراسی های نوپای اروپای شرقی، آمریکای لاتین و آسیا ــ به ویژه آن ها که دچار شکاف های زبانی و قومی هستند ــ با چالش های مشابهی در درون کشورهای خود روبه رو هستند.(۱)

به نظر می رسد ایران دارای یک نظام سیاسی و حزبی از نوع دوم ــ نظام هم سازگردانه ــ باشد. این نظام حزبی، در راه تحقق اهداف و برنامه های مطلوب در کشور، موانعی پدید می آورد. از این رو، باید رفته رفته به سوی گونه ی نخست ــ نظام وفاق گرا ــ راه بسپریم. در این راستا، گروه ها و احزاب گوناگون با تعدیلِ بخشی از خواسته های خود می توانند زمینه ساز پیدایش چنین نظامی گردند. این امر سبب می شود کشور از پی آمدهای نامطلوب نظام های هم سازگردانه و منازعه گرا در امان بماند.

۱- چارچوبی نظری برای بررسی سیاست تطبیقی، گابریل آلموند، بینگهام پاول جونیور، رابرت جی. مونت، برگردان: علیرضا طیب، تهران، انتشارات مرکز آموزشی مدیریت دولتی، ۱۳۷۷، صص ۱۶۷ ــ ۱۷۰.

۱ _ ۱ _ تقسیم بندی نظام های سیاسی

۱ _ ۱ _ تقسیم بندی نظام های سیاسی

برخی نویسندگان، نظام های سیاسی در اروپا و آمریکا را بر اساس معیار ثبات و امنیت به ۴ دسته تقسیم کرده اند. هرچند تطبیق این دسته بندی در کشورهای خاورمیانه مانند ایران، بی اشکال نیست، ولی عامل مهمی در تبیین اثرگذاری ثبات و امنیت در دسته بندی نظام ها به شمار می رود. این ۴ نظام عبارتند از:

۱ _ نظام با ثبات اروپایی: این گونه نظام ها از دوران جنگ جهانی اول تاکنون، از دموکراسی سیاسی پیوسته و اعتدال و توازن همیشگی برخوردار بوده و جنبش های مخالف و آشوب گر در آن پدید نیامده است.(بریتانیا)

۲ _ نظام دیکتاتوری بی ثبات اروپایی: در این نظام ها، معیارهای یاد شده دیده نمی شود. (اسپانیا)

۳ _ نظام دموکراتیک و غیردموکراتیک بی ثبات غیر اروپایی: این کشورها پس از جنگ جهانی اول نتوانسته اند یک روند منظم سیاسی و معتدل را در جامعه اجرا کنند. تلاش برای برقراری آزادی های سیاسی در برهه هایی از زمان، به دیکتاتوری یا حکومت نظامی انجامیده است. (برزیل)

۴ _ دیکتاتوری باثبات آمریکای لاتین: این کشورها، ثبات و امنیت را به بهای برقراری یک حکومت دیکتاتوری برپا کرده اند و هیچ حزبی حق فعالیت ندارد. (کوبا)(۱)

۱- سیاست های مقایسه ای، سیدعبدالعلی قوام، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۷۶، ص ۱۰۸.

تاریخ سیاسی معاصر نشان می دهد که کم تر نظامی توانسته است میان برقراری ثبات و امنیت با آزادی فعالیت احزاب، تعادل ایجاد کند.

تنش و تندروی سیاسی افزون بر ایجاد بی ثباتی و ناامنی داخلی در کشور بر سیاست خارجی و جایگاه کشور در محیط بین المللی نیز اثر می گذارد. اعتدال سیاسی و یکپارچگی اجتماعی و همبستگی ملی حاصل از آن، شاخص مهمی در ارزیابی قدرت ملی به شمار می رود. واگرایی و اختلاف های شدید و نبود یکپارچگی میان گروه های نژادی، قومی، مذهبی و ملی ممکن است جایگاه یک واحد سیاسی را تا مرز از هم پاشیدگی و از دست دادن استقلال، به مخاطره اندازد.

نگاهی گذرا به وضعیت سرزمین های اروپای شرقی در فاصله ی دو جنگ اول و دوم جهانی، نشان می دهد که بر اثر تنش ها و اختلاف های فزاینده، هیچ یک از این واحدهای سیاسی نتوانستند به اهداف و منافع ملی خویش در صحنه ی سیاست بین الملل دست یابند. در پاره ای موارد، منافع گروه های متعارض به همبستگی و یکپارچگی اجتماعی زیان می رساند و تصمیم گیری و اجرای تصمیم ها را در سیاست خارجی دشوار می کند. برای نمونه، سیاست خارجی دولت فرانسه پیش از آغاز جنگ دوم جهانی به دلیل وجود جناح بندی در طبقات اجتماعی، رو به ضعف نهاد و همین امر در شکست فرانسه در برابر آلمان، نقش بسزایی داشت. فرانسه از سال ۱۸۱۵ به بعد، به دلیل بی ثباتی سیاسی و کوتاه بودن عمر حکومت ها، از قدرت و توان چندانی به ویژه در دوران جمهوری سوم و چهارم برخوردار نبود. در مقابل، یکی از دلایل رشد قدرت استعماری در انگلستان (پس از ۱۶۸۸ م) را وجود ثبات

سیاسی در این کشور دانسته اند. پس از این زمان، هیچ گونه دگرگونی سیاسی و تنش جدی در شالوده ی نظام سیاسی بریتانیا، رخ نداده است.(۱)

۲ _ ۱ _ نمونه های تاریخی از پیآمدهای تنش سیاسی

۲ _ ۱ _ نمونه های تاریخی از پیآمدهای تنش سیاسی

در ایران پیش از هخامنشیان نیز نمونه های تاریخی فراوانی از پی آمدهای ناگوار تنش سیاسی می توان یافت که برای رعایت اختصار از آن چشم می پوشیم. در این جا تنها به دو برهه ی زمانی پیش از انقلاب اسلامی ایران؛ یعنی دوران مشروطه و ملی شدن صنعت نفت می پردازیم.

۱ _ دوران مشروطه: پس از امضای فرمان مشروطیت، گروه ها و طیف های گوناگون سیاسی با شتاب رشد کرد، به گونه ای که در همان سال، شمار آن ها به بیش از ۱۴۰ گروه رسید. فراکسیون های گوناگونی در درون مجلس شورای ملی، شکل گرفت و جناح بندی های بی شماری در داخل کشور پدید آمد. ویژگی آشکار این دوران، تفاهم نداشتن نمایندگان گروه های سیاسی در بسیاری از مسایل جاری بود. مجلس و قدرت بر آمده از آن به عاملی برای تسویه حساب های شخصی تبدیل گردیده بود. در این دوران، با جای گزینی پی در پی کابینه ها، ثبات و آرامش از کشور رخت بربست. چه بسا اگر حضور دو قدرت استعماری روس و انگلیس به عنوان دشمنان خارجی مطرح نبود، همان

۱- اصول سیاست خارجی و سیاست بین الملل، سیدعبدالعلی قوام، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۷۲، صص ۸۰ _ ۸۴.

انـدک همکاری نیروهای داخلی با یکـدیگر نیز رخ نمی داد. پی آمـد این ناسازگاری و تنش ها، فراهم شدن زمینه برای روی کارآمدن رضاخان بود.

۲ _ دوران ملی شدن صنعت نفت:

دوران پس از شــهریور ۱۳۲۰ تـا پایـان جریـان ملی شـدن صـنعت نفت، دوران حسـاس دیگری است که بی ثبـاتی کـابینه ها، ویژگی بـارز آن بـه شـمار می رود. در ایـن دوران ۱۲ ساله، ۱۲ نخسـت وزیر، ۱۷ کابینه تشـکیل دادنـد که ۲۳ بار ترمیم شـد. میـانگین عمر هر کـابینه، بـدون در نظر گرفتن ترمیم هـا، ۸ مـاه و بـا در نظر گرفتن آن، تنهـا ۵/۳ مـاه بود. بی ثبـاتی کابینه ها افزایش کشـمکش های سیاسـی، کارآیی حکومت ها را بسـیار کاهش داده بود.(۱) در چنین شـرایطی، هدف اصلی، برقراری آرامش و ثبـات در کشـور است و برنـامه ریزی برای پیشـرفت به فراموشـی سـپرده می شـود. همین مسأله بر رونـد دگرگـونی سیاسی و اجتماعی کشور، تأثیری ژرف برجا می نهد.

در دوران انقلاـب اسـلامی و پس از پایـان جنـگ تحمیلی، با دگرگونی های اقتصادی و سیاسـی، فضای سیاسـی تغییر یافت و شرایـط برای دامن زدن برخی گروه ها به تنش های اجتماعی و سیاسـی فراهم گردیـد. پس از انتخابات دوره ی هفتم ریاسـت جمهوری، این تنش هـا افزایش یـافت. کنترل نکردن یـا کـاهش نیـافتن این تنش هـا، پی آمـدهای زیـان بـاری در عرصه های گوناگون بر جای

۱- بحران دموکراسـی در ایران، فخرالـدین عظیمی، برگردان: عبـدالرضا هوشـنگ مهـدوی و بیژن نـوذری، تهران، نشـر الـبرز، ۱۳۷۴، ص ۴۶۵.

خواهد گذارد. پس همه ی نخبگان جامعه می باید در راه برپایی اعتدال سیاسی و تنش زدایی میان خود گام بردارند.

۲ _ اثرگذاری اعتدال سیاسی بر پیشرفت کشور و امکان افزایش و بسیج منابع

۲ _ اثرگذاری اعتدال سیاسی بر پیشرفت کشور و امکان افزایش و بسیج منابع

همه ی مکتب های فکری، برای افزایش انسجام میان سیاست، فرهنگ و اقتصاد چارچوبی ارایه می دهند. در واقع، یکی از بهترین معیارهای ارزیابی یک مکتب فکری، میزان انسجام این سه حوزه با یکدیگر است. برای نمونه، شکست مکتب کمونیسم برآیند تضادهای درونی میان حوزه ی فرهنگ و سیاست با اقتصاد بود.

پدید آمدن انسجام میان سه حوزه ی یاد شده به وجود افراد و گروه های نظام مند، نیاز دارد. اگر ارتباط افراد بر پایه ی فکر، فرهنگ و پندار مشترک و یکسان از مسایل بنا نشود، چگونه می توان منتظر نتیجه ی مشترکی از آن بود؟

پیشرفت کشور، هدفی گران سنگ است که به بالاترین درجه ی هم آهنگی و هم سویی، نیاز دارد. از این رو، پیش از هر کاری، افراد باید در فکر و اندیشه به قدر مشترک های خویش دست یابند. یکی از نویسندگان در این باره می گوید: «توسعه یافتگی نتیجه ی صراحت فرهنگی و صراحت فرهنگی، نتیجه ی اجماع نظر درباره ی استنباط های کلان و مشترک از مفاهیم کلیدی است. فضای این صراحت فرهنگی در ذهن سلیقه ای افراد نیست، بلکه در عینیت و تشکل

اجتماعی است که از طریق اجماع نظر به دست آمده باشد.(۱)

پژوهش گران مباحث توسعه بر اجماع نظر میان نخبگان اجتماعی بسیار پافشاری می کنند. رسیدن به چنین اجماع نظری بدون دست یابی به اعتدال سیاسی میان نخبگان و گروه های اجتماعی، بسیار دشوار است. نخبگان فکری و ابزاری جامعه پیش از هرچیز باید درباره ی ۱۰ مفهوم زیر به توافق برسند؛ انسان، جامعه، دین، زندگی و زمان (حوزه ی فرهنگ) دولت و قدرت (حوزه ی سیاست) و کار، ثروت و طبیعت (حوزه ی اقتصاد).

شنیدن، فراگیری و هضم اندیشه های جدید، انتقادپذیری، آراستگی به فرهنگ مخالفت منطقی و مشارکت جویی، زمینه ساز اعتدال سیاسی و اجماع نظر نخبگان درباره ی تعریف مشترک از مفهوم های کلیدی است. پژوهش گران، سرچشمه ی وضع ناهم گون کنونی روسیه را نداشتن اعتدال سیاسی نبود اجماع نظر میان نخبگان و انبوه برداشت های فردی از شیوه ی مدیریت کلان اجتماع می دانند. در مقابل، از کشورهای خاور دور به عنوان نمونه های موفق برقراری اعتدال و اجماع اجتماعی نام می برند. روسیه در دوران ۷۰ ساله ی حاکمیت ایدئولوژی مارکسیسم، روشی واحد را تجربه کرده بود. از این رو، پس از فروپاشی، رسیدن گروه های گوناگون سیاسی به یک دیدگاه مشترک، بسیار دشوار می نمود. انبوهی از برداشت های مارکسیستی، لیبرال و میانه رو، روسیه را به اوج پراکندگی نظری رسانده بود. با این حال، روسیه رفته رفته از شوک

۱- عقل و توسعه یافتگی مبانی ثابت پارادایم توسعه محمود سریع القلم، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۶، ص ۱۶۰.

فروپاشی خارج شد و تفاهم نظری و عملی بیشتری میان گروه های فکری و سیاسی این کشور پدید آمد.

هرگاه تناقض و تنش میان عناصر داخلی یک فرهنگ بسیار کم رنگ باشد، به یک تشکل اجتماعی با ثبات می توان دست یافت. سپس در پرتو این تشکل، نظام اقتصادی و سیاسی برپایه ی یک فرهنگ روشن شکل می گیرد. «تشکل اجتماعی»، مجموعه ای کارآمد از افراد و نهادهایی است که با اهداف روشن، گردهم آمده اند. کانون های فرهنگی، سیاسی و اقتصادی آن ها نه تنها یکدیگر را دفع نمی کنند (کم ترین تضاد را دارند)، بلکه نسبت به هم سنخیت دارند و در تعامل کارآمد به سر می برند. از این رو، می گویند در جریان توسعه و فرآیند آن، «هیچ اصلی تعیین کننده تر از حل تضادهای فرهنگی و رفتاری نیست».(۱)

به دلیل اهمیت هم آهنگی و اعتدال گروه های اجتماعی و لزوم وحدت طبقاتی، الگویی فرعی به نام «کورپوراتیسم»(۲) در جامعه سیاسی پدید آمده است. هرچند این نظریه بر تعدد مراکز قدرت اجتماعی و سیاسی تأکید می کند، ولی هم آهنگی و وحدت را لازمه تداوم جامعه بر می شمارد. در نظریه ی «کورپوراتیسم»، اجزای گوناگون جامعه در بدنه ای یگانه، وحدت می یابند و یک بدن(۳) را تشکیل می دهند. واژه ی کورپوراتیسم نیز از همین ریشه

۱- عقل و توسعه یافتگی مبانی ثابت پارادیم توسعه.

۲- ۳- Corporatism.

۳- ۴- Corpus.

است.

در این نظریه، توجه به منافع گروه های گوناگون و در هم آمیختن و تعدیل کردن آن ها برای حفظ ثبات سیاسی و اجتماعی ماهیت دولت را تشکیل می دهد.

کورپوراتیسم دارای دو مفهوم اصلی است:

۱ ــ سیاست گذاری دولتی همواره ره آورد رقابت گروه ها و منافع اجتماعی است. براساس این اصل، رقابت ها و اختلاف گروه ها و احزاب سیاسی جامعه نه تنها زیان بار نیست، بلکه سودمند و لازم است.

۲ ــ رقابت میان سلیقه ها و منافع گوناگون اقتصادی ــ اجتماعی، به پیدایش سیاست های متعادل (سیاست هایی که ره آورد تعدیل خواسته های گروه های گوناگون است) می انجامد. این اصل، اصل نخست را محدود می سازد.

مذاکره ی دسته جمعی میان مقام های دولتی و گروه ها و جناح های صاحب نفوذ، ویژگی کورپوراتیستی یک دولت مدرن را نشان می دهد. در برخی کشورها، «پارلمانتاریسم اقتصادی» را کوششی برای ایجاد سازش میان سلیقه های گوناگون طبقات اجتماعی به شیوه ی کورپوراتیستی می پندارند. هم چنین برخی هواداران این نظریه، از تشکیل مجلس دوم یا حتی مجلس اول پارلمان بر اساس نظر گروه ها و جناح های ذی نفع جامعه سخن می گویند تا بدین وسیله، سازش منافع و اعتدال و اجماع سیاسی به گونه ی مطلوب تری پدید آید. بازدهی بیشتر کورپوراتیسم به گسترش نظام مند فرهنگ مذاکره و

سازش میان گروه بندی های اجتماعی بستگی دارد.(۱)

برخی نویسندگان بر این باورند که دولت تنها با اعتدال سیاسی و پرهیز از اختلاف های شدید در بین دولت مردان می تواند به وظیفه ی اصلی خویش ــ حفظ امنیت و حریم افراد در جامعه ــ را به انجام رساند. به دیگر سخن، اعتدال سیاسی در مسؤولان حکومتی و گروه های موجود در بدنه ی دولت، امنیت سیاسی و اجتماعی را گسترش می دهد که این امر خود، بر روند پیشرفت و ثبات کشور تأثیر می گذارد. اصولاًـ دولت، مؤسسه ای است برای پیش گیری از کاربرد خشونت های خصوصی و انتقام گیری های شخصی. هدف اصلی دولت ها، پیش گیری از تجاوز و دست درازی افراد به حریم یکدیگر و پاسداری از جان، مال و آزادی شهروندان است. از این رو، دولت باید در جایگاه شخص ثالث یعنی در ورای درگیری ها و اختلاف ها قرار گیرد. اگر دولتی خود یکی از طرف های درگیر یا بدتر از آن، پدید آورنده ی چنین درگیری هایی باشد، هدف خود را نقض کرده است. پس دولت به عنوان دستگاه اداره کننده ی امور کشور، پاسدار آرامش و صلح اجتماع، در مقام یک نهاد انتزاعی باید از گرایش های فکری گوناگون در جامعه، استقلال نسبی داشته باشد. هرچند منظور ما، استقلال مطلق به گونه ای که از دولت مدرن بوروکراتیک به عنوان ماشین اداری انتظار می رود نیست، ولی دست کم باید

۱- جامعه شناسی سیاسی، نقش نیروهای اجتماعی در زندگی سیاسی، حسین بشیریه، تهران، نشر نی، ۱۳۷۸، صص ۸۰ ــ ۸۳.

پذیرفت که دولت نباید به میدان جنگ جناح های گوناگون فکری تبدیل گردد.(۱)

در آیات و روایات اسلامی، با ظرافت ویژه ای به مسأله ی اعتدال و صلح در جامعه ی اسلامی و پی آمدهای آن اشاره شده است. قرآن می فرماید:

و ان طائفتان من المؤمنین اقتتلوا فاصلحوا بینهما فان بغت احدیهما علی الاخری فقاتلوا الّتی تبغی حتّی تفی ء الی امر اللّه فان فاءت فاصلحوا بینهما باالعدل و اقسطوا انّ اللّه یحب المقسطین، انّما المؤمنون اخوه فأصلحوا بین اخویکم و اتّقوااللّه لعلّکم ترحمون.(۲)

اگر دو گروه از مؤمنان به کشتار یکدیگر برخاستند، میان آنان اصلاح کنید. سپس اگر یکی از آن دو، به دیگری دست درازی کرد، با گروهی که به تجاوز دست یازیده، بستیزید تا به امر خداوندی برگردد. سپس اگر به امر خداوند برگشت، میان آنان اصلاح کنید و عدالت بورزید. به یقین، خداوند کسانی را که عدالت می ورزند، دوست می دارد. در حقیقت، مؤمنان همه برادر یکدیگرند. پس همیشه بین برادران ایمانی خود صلح دهید و خدا ترس و پرهیزکار باشید. باشد که مورد لطف و رحمت الهی قرار گیرید.

در این آیه، پی آمدهای اعتدال و صلح _ که بیشتر درباره ی مسایل سیاسی است _ رحمت و لطف الهی دانسته شده است.

۱- کالبد شکافی خشونت، مسعود سفیری، تهران، نشر نی، ۱۳۷۹، ص ۱۰۲ _ ۱۰۳.

۲- حُجرات، ۹ و ۱۰.

در آیاتی دیگر، پی آمدهای زیان بار تنش سیاسی در جامعه برشمرده است و تنش آفرینان مورد سرزنش قرار گرفته اند:

و اذا قیل لهم لاتفسدوا فی الارض قالوا انّما نحن مصلحون، الا انهم هم المفسدون و لکن لایشعرون.(۱)

هنگامی که به آنان گفته می شود در روی زمین فساد نکنید، می گویند: جز این نیست که ما اصلاح کنندگانیم. آگاه باشید آنان مفسدند، ولی نمی فهمند.

هم چنین خداوند می فرماید:

یا ایها الذین آمنوا ادخلوا فی السلم کافه.(۲)

ای کسانی که ایمان آورده اید، همگی در سلم و صفا داخل شوید.

هرچند این آیه مطلق است، ولی صلح و صفای سیاسی را که از مهم ترین مصداق های آن است، در بر می گیرد. در این آیه، خداوند همه گروه ها و شهروندان جامعه ی اسلامی را به اعتدال و صلح سیاسی فرا می خواند.

مقام معظم رهبری نیز اعتدال سیاسی و لزوم نزدیکی دیدگاه ها را از هدف های ارجمند اسلام در جامعه می داند:

توصیه ی من به برادرها و خواهرها و خواهشم از همه این است که سعی کنید نقاط مشترکتان را زیاد کنید. به هم نزدیک شوید، فعالیت های تان را در خط واحدی قرار بدهید و سعی کنید که به طرف وحدت بروید. مرحوم سیدشرف الدین، جمله ی جاویدانی دارند که باید از آن درس گرفت.

۱- بقره، ۱۱ و ۱۲.

۲- بقره، ۲۰۸.

می گوید: بنی الاسـلام علی دعائمتین، کلمه التوحید و توحید الکلمه؛ یعنی اسـلام بر روی دو پایه استوار است. یکی، کلمه ی توحید (لااله الّاالّله) و یکی، توحید کلمه. حرف ها را یکی کردن، مواضع را به هم نزدیک کردن.(۱)

ایشان در بیانی دیگر چنین می فرماید:

پیغمبر اسلامی و یارانش اشداء علی الکفار، رحماء بینهم با خودشان و مهربان.

هم چنین آیه ی قرآن می گوید:

و ان طائفتان من المؤمنین اقتتلوا فاصلحوا بینهما؛(۲)

اگر دو گروه از مؤمنین با یکـدیگر به زد و خورد پرداختند، بین آن ها را اصـلاح کنید، آتش را روشن نکنید. بیشتر بین آن ها تفتین نکنید. فتنه انگیزی از کشتار بالاتر است، فتنه انگیزی نکنید.(۳)

در واقع، تنش سـازی و بحران آفرینی سیاسـی از مهم ترین مصـداق های فتنه انگیزی است که قرآن به دلیل پی آمـدهای زیان بار آن برای ثبات، امنیت و اساس حکومت اسلامی، از آن نهی کرده است. در بیان قرآن، برخورد معتدل و درست مسلمانان با یکـدیگر، یکی از مهم ترین معیارهای جامعه ی اسـلامی است و اعتـدال در امور کلان جامعه به ویژه امور سیاسـی، از مصداق های بارز این

۱- گفتاری در وحدت و تحزب، [حضرت آیت اللّه] سیدعلی خامنه ای، ص ۱۷.

۲- حجرات، ۹.

۳- گفتاری در مورد حکومت علوی، [حضرت آیت الله] سیدعلی خامنه ای، بی تا، حزب جمهوری اسلامی، صص ۲۰ _ ۲۱.

رفتـار به شـمار می رود. از این رو، پیشه کردن اعتـدال سیاسـی به دلیـل اثرگـذاری آن در پیکره ی اجتماع، از اهمیت بسـزایی برخودار است.

فصل دوم: نقش رسانه ها(بویژه صدا و سیما) در تنش و تندروی سیاسی

اشاره

فصل دوم: نقش رسانه ها(بویژه صدا و سیما) در تنش و تندروی سیاسی

زیر فصل ها

۱. گونه ها و درجه بندی تنش های سیاسی(۱) در جامعه

۲. ارتباط محرومیت و تبعیض سیاسی و اقتصادی با تندروی و تنش سیاسی و نقش رسانه ها در گسترش آن

۳ _ نقش شخصیت روان شناختی و توجیه های فرهنگی(۲) سیاست مداران و رسانه ها در پیدایش تنش و تندروی سیاسی

۱. گونه ها و درجه بندی تنش های سیاسی در جامعه

اشاره

۱. گونه ها و درجه بندی تنش های سیاسی(۳) در جامعه

بررسی گونه ها و درجه بندی تنش های سیاسی به دو دلیل اهمیت دارد:

۱ _ جایگاه تنش های سیاسی در بین دیگر گونه های تنش و تضاد در جامعه، شناخته شود.

۲ _ هنگام تبیین عوامل زمینه ساز اعتدال و تنش سیاسی _ که در ادامه، بررسی می شود. بین گونه های آن، در هم آمیختگی پدید نیاید. نخستین دسته بندی بر اساس عوامل مؤثر بر تنش های سیاسی است. تنش ها از این نظر به ۴ دسته تقسیم می شوند:

۱-

۲-

۳- ۱- Political Tensions.تنش های سیاسی، مفهومی عام است که موارد زیر را در بر می گیرد: الف _ درگیری های فیزیکی ب _ برخوردها و موضع گیری حاد سیاسی گروه ها و افراد علیه یکدیگر خارج از عرف معمول سیاسی ج _ خشونت های سیاسی مانند آشوب ها و راه پیمایی های همراه با درگیری د _ اعتصاب های سیاسی ه _ عدم اجماع گروه های سیاسی در زمینه ی منافع ملی و حساس کشور به دلیل جناح بندی ها و منافع گروهی و حزبی.

۱ ــ تنش های سیاسی برخاسته از تضادهای اقتصادی و طبقاتی؛

۲ ــ تنش های سیاسی برخاسته از تعارض های نژادی؛

۳ ــ تنش های سیاسی برخاسته از رویارویی گروه های افقی(۱)؛

۴ ــ تنش های سیاسی برخاسته از تعارض گروه های مسلکی(۲) و ایدئولوژیک.

۱ ــ ۱ ــ تنش های سیاسی برخاسته از تعارض های اقتصادی و طبقاتی:

۱ ــ ۱ ــ تنش های سیاسی برخاسته از تعارض های اقتصادی و طبقاتی:

افرادی که گرایش های سیاسی چپ دارند، بیشتر بر این مورد پافشاری می ورزند. این گروه، میان نابرابری های طبیعی زمان تولد و نابرابری های اجتماعی که پدید آورنده ی گروه ها و طبقات اقتصادی هستند، تفاوت می گذارند. از این دیدگاه، نابرابری در استعداد فردی برخاسته از تولد از نابرابری در وضع اجتماعی برخاسته از تولد که انسان ها را به گروه های اقتصادی متضاد تقسیم می کند، تحمل پذیرتر است؛ زیرا نابرابری اول، غیرارادی و اجتناب ناپذیر است، ولی نابرابری دیگر این گونه نیست. انسان ها می توانند ستم های طبیعی را بهتر تحمل کنند تا ستم هایی که در طبیعت نیست

۱- گروه های افقی، گروه هایی هستند که بر اساس تقسیم بندی های جغرافیایی و سرزمینی یا امور صنفی و پیشه وری پدید آمده اند.

۲- گروه های مسلکی و ایدئولوژیکی به دلیل اعتقاد به یک مسلک، مرام یا ایدئولوژی خاص پدید آمده اند و می کوشند بر اساس الگوگیری از آن مرام، مسلک یا ایدئولوژی فعالیت کنند. گروه های مذهبی در این دسته بندی جای می گیرند.

و انسـان هـا آن را پدیـد می آورنـد. در نتیجه، تضادها و تنش های سیاسـی به طور مسـتقیم در تفاوت های اقتصادی و طبقاتی ریشه دارد. در نقـد این نظریه بایـد گفت هرچنـد این دیـدگاه می توانـد با توجه دادن بیشتر به مسایل اقتصادی تا اندازه ای در تبیین این عامـل در تضادهـا و تنش هـا کمـک کنـد، ولی مطلق دانسـتن تأثیر مسایل اقتصادی در تنش های سیاسـی، نادرسـت است.

۲ ــ ۱ ــ تنش های سیاسی برخاسته از تعارض های نژادی:

۲ ــ ۱ ــ تنش های سیاسی برخاسته از تعارض های نژادی:

این دسـته از تنش هـا رفته رفته بـا پیشـرفت جـامعه ها، رو به کاهش نهاده است، ولی هنوز در برخی مناطقماننـد آفریقا، نقش مهمی ایفا می کنـد. در قرن ۱۹ م، بـا آغـاز موج اسـتعمارگری غربیـان، نژادگرایی رو به گسترش گزارد و بر آتش تنش هـا و اختلاف های سیاسـی افزود. مبارزات ضداسـتعماری در قرن بیسـتم نیز آن را افزایش داد. امروزه در کشورهای چنـد نژادی که سفیدپوسـتان، قدرت را در دست دارند و از فروپاشـی آن می هراسند، نژادگرایی نیرومند است. خوشبختانه، این گونه تنش ها در ایران تقریبا وجود ندارد. این گونه تعارض های سیاسی به دو دسته تقسیم می شود:

الف ــ تنش های سیاسی برخاسته از تعارض های نژادی عمودی

ب ــ تنش های سیاسی برخاسته از تعارض های نژادی افقی.

در نوع اوّل، یـک گروه نژادی ــ مثـل سفیدپوسـتان ــ در درجه هـای بالاـی اجتمـاعی قرار گرفته و بر گروه های نژادی پایین مسلط است. در نوع دوم،

تضاد بین گروه های هم سطح صورت می پذیرد.(۱)

۳ ـ ۱ ـ تنش های سیاسی برخاسته از رویارویی گروه های افقی:

۳ ـ ۱ ـ تنش های سیاسی برخاسته از رویارویی گروه های افقی:

منظور از گروه های افقی گروه های سرزمینی مانند: ملت، شهرستان ها و گروه های صنفی مانند پیشه وران و اتحادیه هاست که با هم نابرابر نیستند. بسیاری از تضادهای این گروه های افقی، رنگ سیاسی دارد و موضوع مبارزه ی آنان، دست یابی نسبی به امتیازهای گوناگون است.

بیشتر جامعه های بشری به گروه های سرزمینی مانند ملت ها، مناطق، واحدهای درون ملت ها و... تقسیم شده اند که در درون یک کشور زندگی می کنند، ولی ممکن است وجود تبعیض، به تنش و کشمکش میان آنان بیانجامد.

در ایران، بیشتر تنش ها در درون ملت رخ می دهد؛ یعنی ممکن است بخش هایی از مردم در قسمتی از کشور احساس کنند که در تقسیم امتیازها به آنان اجحاف شده است. نمونه ای از این تنش ها در مسایل مربوط به تقسیم استان ها به چشم می خورد. تنش های مربوط به ساختار کشوری و جغرافیایی در سطح استان ها دو دسته اند:

۱ ـ استقلال بخشی از یک استان به عنوان استان مستقل جدید؛

۲ ـ اختلاف درباره ی مرکزیت استان. ناآرامی های قزوین از نوع اوّل و شورش های سبزوار از نوع دوم است. گاهی مشابه چنین تنش هایی برای

۱- بایسته های جامعه شناسی سیاسی، موریس دوورژه، برگردان: ابوالفضل قاضی، تهران، نشر دادگستر، ۱۳۷۷، صص ۱۵۰ ـ ۱۷۴.

تقسیمات کشوری پایین تر از استان نیز ممکن است بروز کند، مثل شهرستان جدید و مرکز آن و یا حتی بخش و دهستان و...

بخشی از تضادهای افقی از تضاد گروه های صنفی بر می خیزد. همبستگی این گروه ها بر پایه ی یکسانی کار یا فعالیت شکل می گیرد. گاهی اشتراک منافع حرفه ای سبب مبارزه و تنش های سیاسی می شود، مانند تعارض میان کارگران و کارفرمایان یا اتحادیه های تولیدکنندگان و صادرکنندگان. در بعضی موارد، این گروه ها برای رسیدن به منافع صنفی خود به تنش های سیاسی در سطوح بالای مملکتی دست می زنند.

۴ ـ ۱ ـ تنش های سیاسی برخاسته از تعارض های مسلکی و ایدئولوژیک:

۴ ـ ۱ ـ تنش های سیاسی برخاسته از تعارض های مسلکی و ایدئولوژیک:

مسلک و ایدئولوژی عبارت است از: «یک سلسله آرای کلی و هم آهنگ درباره ی رفتارهای انسان»(۱) هنگامی که یک ایدئولوژی در امور سیاسی، آرای لازم الاجرا بیان می دارد، به عنوان ایدئولوژی و مسلک سیاسی درمی آید و بر اساس آن، ساختارهایی نظیر احزاب و گروه ها شکل می گیرد. هر مسلکی به طور ماهوی می کوشد برای تبیین انسان و جهان، منظومه ی کامل فکری بنا نهد که در این منظومه ی فکری، سیاست نیز نقش دارد؛ زیرا جنبه های گوناگون فعالیت های انسان را به دشواری می توان از یکدیگر جدا کرد. در طول قرن های گذشته، شاهد مبارزه ی ایدئولوژی ها و مسلک های گوناگون با یکدیگر بوده ایم، مانند: تضاد ایدئولوژی محافظه کارانه و لیبرال در غرب و تضاد ایدئولوژی

۱- آموزش عقاید، محمدتقی مصباح یزدی، ج ۱ و ۲، مرکز نشر سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۴، ص ۲۹.

مارکسیسم و کاپیتالیسم. ایدئولوژی در ایران نیز در تنش های سیاسی نقش مهمی داشته است. تنش نیروهای مشروطه خواه، مشروعه خواه و سلطنت طلب در جریان جنبش مشروطه، تضاد نیروهای الحادی، چپ، ملی و اسلامی در دهه های پیش از انقلاب اسلامی و موارد دیگر از تعارض های ایدئولوژیک برخاسته است. برخی نویسندگان بر این باورند که با پیشرفت علم و تکنولوژی و گسترش رفاه و اوقات فراغت، انسان ها بیشتر به اندیشه های فلسفی روی می آورند. همین توجه سبب خواهد شد ایدئولوژی، در زندگی انسان بیشتر خودنمایی کند و نفس این امر، تعارض هایی از نوع جدید را پدید خواهد آورد.(۱)

پژوهش گران شدت و ضعف تنش های سیاسی را بررسی و آن را به دسته هایی تقسیم کرده اند. اینک آن ها را بر می شماریم:

۱ _ ناآرامی های اجتماعی: برخی نویسندگان، آن را خفیف ترین گونه ی تنش سیاسی دانسته اند. درک نکردن یا برآورده نشدن انتظارات همواره تنش ها و کشمکش های سیاسی را پدید می آورد. رقابت و برخورد متعادل شهروندان با یکدیگر بر سر دست یابی به منابع جامعه، طبیعی، ولی فراتر از آن، توجیه ناپذیر است. در میان بازیگران اجتماعی بر سر امتیازها، دوگونه رفتار را می توان دید:

۱ _ زمانی که موضوع مورد اختلاف، کوچک و تلاش برای به دست آوردن

۱- بایسته های جامعه شناسی سیاسی، صص ۱۹۰ _ ۱۹۱.

آن، کاملاً دوستانه باشد، از رقابت(۱) سخن می گوییم.

۲ _ هنگامی که موضوع مورد اختلاف، بزرگ و تلاش برای به دست آوردن آن، غیردوستانه باشد، به کشمکش(۲) تعبیر می شود.

باید دانست در صورت کنترل نداشتن، رقابت ممکن است به کشمکش تبدیل شود. از این رو، جهت گیری رقابت ها باید به سوی رقابت های سالم و بدون درگیری باشد. افزایش و گسترش تنش های سیاسی و اجتماعی ممکن است دو منبع متفاوت داشته باشد:

۱ _ کنش یا عملکرد گروه های اجتماعی در برابر یکدیگر:

در این حالت اختلاف نظر در زمینه های گوناگون، به درگیری میان گروه های اجتماعی می انجامد و فرجام کارشان را از تنش های کوچک به برخوردهای خشونت آمیز و گسترده می کشاند.

۲ _ کنش یا عملکرد دولت نسبت به کالبد اجتماعی: در صورت عملکرد ناکافی یا برخورد نامناسب دولت در برابر خواسته های مردم، امکان بروز تنش میان این دو بخش اجتماعی افزایش می یابد. در همه ی جامعه ها، پایه ی اجتماعی (توده ی) مردم همواره چشم داشت هایی از دولت، دارند. انتظار مردم از دولت در جامعه های باستانی و پیش صنعتی، بسیار محدود بود؛ زیرا اصولاً ـ دولت خود را خدمت گزار مردم نمی دانست و مشروعیت خویش را با قدرت نظامی به دست می آورد. در چنین حالتی، ستم کاری و استبداد دولت ها

۱- ۳- Competiton.

۲- ۴- Conflict.

زمینه ساز تنش های اجتماعی می شد. البته در طول تاریخ همیشه استثناهایی وجود داشته است. پس از پیدایش دولت های ملی و پیشرفت اجتماعی، سطح انتظار مردم از دولت به طور روزافزون، افزایش یافت. در این حالت، هرگاه دولت ها به مسؤولیت و وظیفه ی خویش، عمل نکنند، زمینه برای ایجاد تنش سیاسی و اجتماعی فراهم می شود. مهم ترین تنش ها بر ضد دولت به دو حوزه ی اصلی مربوط می شود:

الف _ خواسته های اقتصادی (افزایش دست مزدها، کاهش مالیات ها، مبارزه با بی کاری و...)

ب _ خواسته های سیاسی (افزایش مشارکت در امور سیاسی و اجتماعی، تدوین قوانین لازم یا حذف قوانین نامناسب، مدیریت مناسب، مبارزه با ناامنی مدنی و فساد اداری).

پس از آغاز تنش در هر یک از این حوزه ها، اگر دولت به نیازهای منطقی گروه های اجتماعی، پاسخ کافی ندهد، کشمکش ها به شورش تبدیل خواهد شد که گونه ای دیگری از تنش های سیاسی است. برخی نویسندگان بر این باورند که دولت های جدید با افزایش توسعه ی اجتماعی _ اقتصادی جامعه، به طور روزافزون، سطح توقع مردم را بالا برده و به همین میزان، بر گستره ی تنش های سیاسی افزوده اند. آنان حتی در مواردی که اختلاف و تنش ره آورد درگیری گروه های اجتماعی است، دولت را مسؤول و مقصر می دانند.(۱)

۱- خشونت سیاسی، نظریات، مباحث، اشکال و راه کارها، صص ۱۴۰ _ ۱۴۷.

۲ _ شورش:(۱)

گستره ی جغرافیـایی و انسانی آن از ناآرامی اجتماعی به مراتب بیشتر است و به شدیـدترین درجه ی تنش سیاسـی و اجتماعی تعبیر می شود. معمولاًـ در شورش، میان بخشـی از کالبـد اجتماعی با دولت، رویارویی صورت می گیرد. این تنش سیاسـی که گـاهی تا براندازی قـدرت حاکم پیش می رود بیشتر در انقلاب ها به چشم می خورد. برخی از این شورش ها، محلی و برخی دیگر ملی هسـتند که گسترده ترین نوع شورش به شـمار می روند. شورش های اجتماعی که در طول قرن بیستم بیشتر در قالب شورش های دانشـجویی یا کارگری به چشم می خورد، در بعضـی موارد به انقلاب های اجتماعی تبـدیل شـده است. در واقع، شورش های اجتماعی، گونه ای از تنش و کشـمکش های اجتماعی هسـتند که با بسـیج شـهروندان پیرامون شعار یک محوری پدید می آید.

۳ _ انقلاب های سیاسی و اجتماعی:

شدیـدترین گـونه ی تنش هـای سیاسـی که پـایه ی اجتمـاعی گسـترده ای دارد، انقلاـب هـای سیاسـی و اجتمـاعی است. هیچ حرکتی به پای شدت و گسترش یک انقلاب اجتماعی نمی رسد. انقلاب در مفهوم لغوی خود، معنایی غیر سیاسـی دارد، ولی از قرن شانزدهم به بعد، رنگ سیاسـی به خود گرفت. انقلاب در این مفهوم جدید، جای گزین واژگان بی شـماری چون فتنه، آشوب، طغیان و شورش شد که در قرون گذشته، برای نام گذاری این پدیده به کار می رفتند. این واژگان در عرف، بار منفی دارند، ولی واژه ی انقلاب از این حسن

۱- ۶- Revolt - Rebellion.

برخوردار است که بـار منفی نـدارد. با این حال، میان شورش های گسترده ی اجتماعی و انقلاب اجتماعی تفاوت وجود دارد. شـورش گسـترده ی اجتمـاعی یـا انقلاـب سیاســی تنهـا در رأس هرم قـدرت، دگرگـونی پدیـد می آورد. در مقابـل، انقلاـب اجتمـاعی، همه ی نهادها و روابط اجتماعی را زیر و رو می کنـد. برای نمونه، انقلاب اسـلامی ایران مصـداق بارز یک انقلاب اجتماعی است.

برخی نویسندگان چنین می پندارند پایان قرن بیستم، پایان بخش انقلاب های اجتماعی بزرگ است؛ زیرا:

۱ ـ در بیشتر کشورهای جهان، دولت های ملی ـ هرچند با کاستی های بی شمار ـ بر سر کار هستند.

۲ ـ فرآینـد جهانی شدن، چنان پیوندی میان همه ی کشورها پدید آورده که سـرنوشت سیاسـی هر کشور به سـرنوشت کشور دیگر ارتبـاط دارد. همین پدیـده، هزینه هـای گونـاگون انقلاـب اجتمـاعی را بسـیار افزایش داده و بروز آن را نـاممکن ساخته است.(۱)

میزان آگـاهی و اسـتعداد ذهنی افراد به ویژه موضع گیری هـای طـبیعی و قـانونی آنـان دربـاره ی حقیقت جهـان هستی، سـبب پیدایش نظریه های گوناگونی در این زمینه می شود. با این حال، این اختلاف نظر بر پایه ی علمی بنا شده

۱- خشونت سیاسـی، نظریات، مباحث، اشکال و راه کارها، ص ۷۰ ـ ۱۴۵. به نظر نگارنده، این نظریه تنها درباره ی سال های محـدودی صـحت دارد و پس از آن بـا عبور از دوران گـذار، شاهـد پیـدایش انقلاـب هـایی در جهـان خواهیم بود؛ زیرا هنوز مشـکلات بسیاری در درون کشورها وجود دارد. البته نگارنده نیز تأیید می کند که از میزان این گونه انقلاب ها کاسته خواهد شد.

است و درگیر چارچوب های تنگ غیر علمی نیست. بنابراین، اختلاف هایی بخردانه است که هیچ گاه به تنش نمی انجامد، بلکه مایه ی شکوفایی اندیشه ها خواهد شد. «اختلاف امّتی رحمه» نیز به همین اختلاف بخردانه اشاره دارد بر اساس همین نگرش دانشمندان مسلمان در همه ی رشته های علمی به کاوش های نظری می پرداختند و آن را آزادانه اظهار می کردند و هیچ یک، دیگری را از اسلام، بیرون نمی پنداشت. همین اختلاف های علمی، دوران طلایی تمدن اسلام را پدید آورد.(۱)

رسانه های جمعی به ویژه صدا و سیما در صورت دقت نکردن و برتری دادن منافع بخشی از جامعه بر منافع کل جامعه، زمینه ساز بروز تنش های پیش گفته خواهند شد.

۲. ارتباط محرومیت و تبعیض سیاسی و اقتصادی با تندروی و تنش سیاسی و نقش رسانه ها در گسترش آن

۲. ارتباط محرومیت و تبعیض سیاسی و اقتصادی با تندروی و تنش سیاسی و نقش رسانه ها در گسترش آن

در این پژوهش، محرومیت به معنای برداشت افراد از وجود اختلاف میان انتظارهای ارزشی و توانایی ارزشی شان است. انتظارهای ارزشی، کالاها و شرایط زندگی هستند که مردم و گروه ها، خود را سزاوار آن می دانند. توانایی های ارزشی نیز کالاها و شرایطی هستند که می پندارند می توانند آن را

۱- استراتژی وحدت در اندیشه ی سیاسی اسلام، سیداحمد موثقی، ج ۱، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۰، صص ۲۶ _ ۲۷.

به دست آورند و حفظ کنند. این تعریف بر برداشت ذهنی از محرومیت تأکید دارد.

توزیع و استفاده از ارزش های مربوط به قدرت در یک نظام سیاسی، بر توانایی های ارزشی اعضای آن دو گونه تأثیر نسبتا متفاوت برجا می گذارد.

الف _ اگر چرخش نخبگان در سطوح بالا ـ و فرصت های مشارکت سیاسی، گسترده باشد، توانایی های ارزشی مربوط به قدرت شهروندان نیز افزایش می یابد و تمایل به مشارکت و رهبری جامعه، در افراد، انگیزه می آفریند. اگر اشتراک در ارزش های مربوط به قدرت گسترده نباشد، محرومیت نسبی در زمینه ی مشارکت پدید می آید و به تنش سیاسی خواهد انجامید.

ب _ تأثیر کلی تر قدرت بر توانایی های ارزش، تابع کاربرد بالقوه و بالفعل آن برای تعدیل محرومیت است. از قدرت برای کاهش منابع نارضایتی می توان بهره برد، بدین گونه که فرصت های ارزشی گروه های ناراضی برای مشارکت در امور اجتماعی و سیاسی، افزایش یابد. ظرفیت نظام سیاسی برای برآوردن انتظار ارزشی _ مشارکتی کسانی که خواهان سطوح بالا‌یی از مشارکت در قدرت سیاسی هستند (آرزومندان نخبگی) تابعی از نسبت میان شمار آرزومندان نخبگی و شمار موقعیت های نخبگی است که خود از تناوب تغییر مقام ها اثر می پذیرد.

اگر این نسبت بالا باشد، یعنی نقش های بسیاری وجود داشته باشد و گردانندگان آن ها به سرعت تغییر کنند، ولی شمار آرزومندان نسبتا اندک باشد، توانایی های ارزشی مشارکتی بالا خواهد بود. به همین ترتیب، اگر در مقایسه با شمار فعالان، فرصت های بسیاری برای مشارکت در تصمیم گیری وجود داشته

باشـد، توانایی های ارزشـی مشارکتی، افزایش و محرومیت سیاسـی، کاهش خواهـد یافت. در هر دو مورد، رابطه ی عکس نیز درست است.

در بیشتر جامعه ها، نسـبت موقعیت های نخبگان سیاسـی بسـیار اندک است و گردانندگان آن نمی خواهند کسی جانشین شان شود. در این صورت، به دلیـل ناپیوسـتگی در جای گزینی نیروها و گروه های درون نظام، خطر تنش های سیاسـی افزایش می یابد. موقعیت ارزشـی مشارکتی شـهروندان عادی را با توسـعه ی سازمان ها و گروه های سیاسـی، مؤسـسات ذی نفع، گسترش حـق رأی و افزایش تنـاوب انتخابـات می توان گسـترش داد. در غیر این صورت، احتمـال جـای گزینی روش هـایی ماننـد: راه پیمایی، اعتصاب عمومی و شورش برای ابراز هویت و خواسته های سیاسی و محرومیت زدایی سیاسی وجود دارد.(۱)

درباره ی تأثیر توزیع فرصت های سیاسی و رفع محرومیت از آن در گسترش ثبات و رفع تنش ها و مشکلات سیاسی، نظرهای گونـاگونی بیان شـده است. «تانن باوم» در تفسـیر منابع ثبات و اعتـدال سیاسـی بر این باور است که در کشورهایی که قـدرت سیاســی، انحصـاری نیسـت و همـه ی شـهروندان خـود را در رفـع مشـکلات محلـه و شـهر و مشـارکت در ایجـاد قـوانین برای واحدهای بزرگ تر مانند ایالت یا کشور، مسؤول می دانند، انقلاب رخ نمی دهد.

۱- چرا انسـان هـا شـورش می کننـد؟ تـدرابرت گر، برگردان: علی مرشـدی زاد، تهران، انتشـارات پژوهشـکده ی مطالعـات راهبردی، ۱۳۷۹، صص ۲۱۴ _ ۲۱۶ و ۵۳ _ ۵۴.

بعضی می گویند: اگر بر سر راه آرزومندان به مشارکت در قدرت سیاسی، مانعی پدید آید، خشمگین می شوند و شورش می کنند. در فروپاشی امپراتوری رم و انقلاب فرانسه، نخبگان سیاسی که از قدرت سیاسی محروم شده بودند، پیشنهاد کردند که برای رفع این مشکل، چرخش نخبگان در نقطه ای ویژه و حساس، محدود و دوره ای باشد. برخی دیگر، ملل تازه تشکیل یافته را که از بند استعمار رها شده اند، به دلیل نبود چرخش نخبگان یا محدودیت آن، برای هر گونه تنش و خشونتی آماده می دانند. یکی از نویسندگان در پژوهش خود درباره ی تنش های سیاسی در امریکای لا-تین، به این نتیجه رسیده است که کودتاهای پی در پی در شماری از این کشورها در نبود فرصت های مناسب برای نخبگان آن جا ریشه دارد. آنان آرزوهای بلندی دارند که می کوشند از راه سیاسی به آن دست یابند، ولی چنین امکانی وجود ندارد (نمودار زیر این رابطه را نشان می دهد)

تعداد فرصتهای از دست رفته

شدت محدودیت نسبی

در دوران رژیم پهلوی در ایران نیز شاهد از دست رفتن فرصت های بسیار و محدود شدن فرصت ها بودیم که خود، یکی از دلایل پیدایش انقلاب اسلامی است. در تشریح کمبود فرصت های سیاسی پیش از انقلاب گفته شده است: «نخبگان حاکم با وجود تنش ها و رقابت های درونی، از نظر اجتماعی، گروهی یکپارچه را تشکیل می دادند.

پیوندهای خویشاوندی، نزدیکی و دوستی و نیز مقتضیات سیاسی که معمولاً بر رعایت برخی حد و اندازه ها و خودداری از درهم شکستن کامل رقیبان تکیه داشت، به این یکپارچگی اجتماعی، کمک می کرد. طبقه ی بالای جامعه، شبکه ای وسیع و به هم پیوسته از خانواده های گسترده را در بر می گرفت که معمولاً «هزار فامیل» نامیده می شدند. اعضای این طبقه از ثروت، قدرت و حیثیت، بهره مند و زمین دار و تاجر عمده بودند. بیشتر آنان از سران و گردانندگان دستگاه بوده یا با آن ها پیوند خانوادگی داشتند.(۱)

با توجه به مطالب بیان شده، مسؤولان و دست اندرکاران دولت باید نسبت به موضوع محرومیت سیاسی اقشار جامعه از شرکت در فرصت های سیاسی، حساس باشند و بکوشند امکان گردش پست های سیاسی را برای دارندگان شرایط به طور یکسان فراهم آورند.

صدا و سیما در کاهش محرومیت سیاسی و امکان گردش پست های سیاسی به مسؤولان کشور با بهره گیری از روش های زیر می تواند یاری رساند:

۱- بحران دموکراسی در ایران، ص ۴۲.

۱ ــ توجه بیشتر به نیازهای سیاسی جوانان و فراهم آوردن زمینه ی عملی برای پرورش استعدادهای آنان در فعالیت های جمعی و سیاسی

۲ ــ تلاش برای افزایش مشارکت جوانان در نهادهای اجتماعی

۳ ــ فراهم آوردن زمینه ی انتشار اطلاعات درست و شفاف برای پدید آمدن زمینه ی تحلیل مسایل سیاسی

۴ ــ اجرای برنامه های آگاه سازی عمومی نسبت به قوانین سیاسی و اجتماعی

۵ ــ آموزش اصول مردم سالاری دینی و مسایل و مشکلات آن در همه ی سطوح سنی

۶ ــ تشویق به فعالیت های مشارکتی نظیر انجمن ها، احزاب، اتحادیه های کارگری، کارمندی، دانشجویی و دانش آموزی و...

۷ ــ تشویق به ایجاد انجمن های مشورتی و صنفی در همه ی نهادهای آموزشی، اداری و سیاسی...

۸ ــ تشویق به مشارکت های سیاسی (انتخابات)

۹ ــ تلاش برای از میان بردن گزینش های جناحی، قومی و عقیدتی غیرشرعی در استخدام ها، آزمون ها یا موارد دیگر به جز موارد پیش بینی شده در قانون. بنا نهادن نظام گزینشی بر موارد قانونی از پیش تعیین شده و قابل بررسی از سوی افراد گزینش شده و پیش بینی امکان بررسی دوباره

۱۰ ــ پشتیبانی از وضع و اجرای قوانین برای اعطای فرصت های یکسان سیاسی

۱۱ _ اختصاص یکسان و بدون تبعیض امکانات سازمان به افراد دارنده ی شرایط فعالیت های سیاسی

افزون بر محرومیت ها و تبعیض های سیاسی، محرومیت ها و مشکلات اقتصادی نیز در گسترش تنش و تندروی سیاسی، نقش مهمی دارند. محرومیت های سیاسی بیشتر قشر تحصیل کرده و قشرهای بالای فرهنگی را به مخالفت، تنش و تندروی می کشاند ولی محرومیت های اقتصادی بر اقشار پایین دست جامعه تأثیر می گذارد.

در یکی از پژوهش های انجام شده، رابطه ی تنش سیاسی با مجموعه ای از ۸ متغیر گوناگون بررسی گردیده که یکی از آن ها، میزان توسعه ی اقتصادی جامعه بود. بر اساس این پژوهش در یک دوره ی ۸ ساله از ۱۹۵۸ _ ۱۹۶۵، تنش های سیاسی در کشورهای بسیار فقیر، ۴ برابر بیشتر از ملت های ثروت مند ثبت شده است. ۸۷٪ کشورهای بسیار فقیر، شورش های بزرگی را تجربه کرده اند، در حالی که این درصد برای کشورهای ثروت مند، ۳۷٪ بوده است. از این واقعیت، به آسانی می توان نتیجه گرفت که مشکلات و محرومیت های اقتصادی، یکی از دلایل مهم تنش های سیاسی است. هانتینگتون در این زمینه می گوید: «فقر سراسری، بلای جان هرگونه حکومتی است. فقر عامل پایدار نااستواری سیاسی است و به هیچ عنوان اجازه نمی دهد دموکراسی، کار خود را انجام دهد».(۱)

۱- سازمان سیاسی در جوامع دستخوش دگرگونی، ساموئل هانتینگتون، برگردان: محسن ثلاثی، نشر علم، ۱۳۷۰، صص ۶۴ _ ۶۵.

متغیرهای سنجش وضعیت نامساعد اقتصادی عبارت اند از: رکود، تورم و کاهش قیمت کالا در اقتصادهای تک محصولی و صادرات گرا. افراد و گروه های آسیب پذیر در چنین اقتصادهایی که به درآمدهای پولی وابسته هستند، به شدت از کارکرد نامطلوب اقتصادی ضربه می بینند. در نتیجه، درجه هایی از تنش و نارضایتی سیاسی در آنان پدیدار می شود. شدت تنش از نظر عملیاتی بنابر شدت رکود یا تورم فرق می کند. وضعیت نامساعد اقتصادی معمولاً پی آمدهای گوناگونی برای گروه های سیاسی و اجتماعی دارد. در بیشتر موارد، گستره ی این گروه ها، محدود می شود و جایگاه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی آنان متزلزل می گردد.

اگر شرایط رفاهی افراد و گروه ها، کاهش و هم زمان با آن، در پی آشنایی جامعه با شیوه های جدید زندگی، توقع ها افزایش یابد، بر احساس محرومیت اقتصادی افزوده می شود. هنگامی که قشر متوسط یا پایین جامعه با مزایای سطح بالاتر زندگی آشنا می شود، سطح فزاینده تری از امکانات را می جوید. در این هنگام، اگر نتوانند به سطح دلخواه برسند، سرخوردگی فزاینده ی خود را در قالب انقلاب نشان می دهند. آموزش و افزایش سطح سواد، مهم ترین سرچشمه ی توقع های فزاینده هستند. هر شهروند هنگام آموزش رسمی، هدف های جدیدی را در می یابد که شاید در آغاز برایش مبهم بوده است. با افزایش سطح تحصیلات، سطح انتظار افراد و گروه های اجتماعی نیز افزایش می یابد. در این صورت، اگر توقع اقتصادی آنان برآورده نشود، نارضایتی آنان

در چهره ی تنش ها و درگیری های سیاسی جامعه نمود پیدا می کند. هم چنین اگر امکانات آموزشی گسترش یابد و این گسترش از میزان رشد ساختاری جامعه پیشی گیرد، شمار فراوانی از افراد با توقع کاریابی وارد بازار کار می شوند. در این میان، ساختار شغلی کشور از برآوردن انتظار آنان ناتوان می گردد. در نتیجه، تنش میان این قشر از جامعه افزایش می یابد و توقع اعتدال داشتن در رفتار سیاسی از این گروه از جوانان، امکان پذیر نیست. گرایش جوانان به گروه های افراطی مانند نئونازیسم در برخی کشورها از گسترش شرایط نامساعد و تبعیض های اقتصادی حکایت می کند. پیدایش این احساس نارضایتی از این حقیقت سرچشمه می گیرد. که حکومت ها در دولت های جدید، مسؤول مستقیم فراهم آوردن رفاه و پیشرفت مردم خود شناخته می شوند. حکومت ها هنگام رویارویی با این مسؤولیت ها، ایجاد فرصت های آموزشی را آسان تر از ایجاد فرصت های شغلی می بینند. همین امر پیوسته از ارزش اقتصادی تحصیلات می کاهد. در نتیجه، در بسیاری از دولت های جدید، دانش آموختگان دارای کارهای سطح پایین یا بی کار در مقایسه با کارگران صنعتی، نیروی جدّی تری برای گسترش تنش و درگیری های سیاسی هستند.(۱)

خطر گسترش محرومیت و تبعیض اقتصادی بیشتر در کشورهایی رخ می دهد که دولت، منبع اصلی ثروت و درآمد ملی را در اختیار دارد. در

۱- چرا انسان ها شورش می کنند؟ صص ۱۵۳ _ ۱۵۴.

اصطلاح اقتصاد سیاسی به این گونه کشورها، دولت های رانتی(۱) می گویند. برای نمونه، دولت های صادر کننده ی نفت، حجم گسترده ای از درآمدها را نصیب خود می سازند؛ زیرا شاهرگ ثروت کشور را در دست دارند. اگر ضوابط دقیق و عادلانه ای برای بهره مندی از این ثروت ملی تعیین نشود و در اختیار بخش بسیار کوچکی از سطح بالای قدرت قرار گیرد. به ویژه آن که اگر محرومیت یا تبعیض سیاسی در دست یابی به فرصت های سیاسی وجود داشته باشد، افرادی که به وسیله ی روابط سیاسی و نه بر اثر شایستگی، پست ها را به چنگ می آورند، درآمدهای رانتی به دست آمده را میان خود و اطرافیان شان تقسیم می کنند.(۲)

در دوران رژیم پهلوی، شمار فراوانی از وابستگان درباری بدون داشتن شایستگی و تنها بر اساس روابط سیاسی و شخصی، منصب های کلیدی و پست های سیاسی و اجتماعی را به دست گرفته بودند. افزون بر آن، وام ها و تسهیلات واردات و صادرات نیز در اختیار گروه های انگشت شماری قرار می گرفت. آنان بابهره گیری از این رانت ها، به طور ناعادلانه ثروت های کلانی اندوخته بودند و از امتیازهای گونه گونی بهره می بردند. در مقابل، گروه های سیاسی و اجتماعی فراوانی، حتّی از حق فعالیت محروم بودند. همین پدیده بر

۱- ۵- Rentier State.

۲- برای آگاهی بیشتر از مفهوم دولت رانتی و پی آمدهای سیاسی، اجتماعی و اقتصادی آن، ر.ک: عبدالقیوم شکاری، نظریه ی دولت تحصیل دار و انقلاب اسلامی، تهران، انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۷۹، ص ۲۸ _ ۳۷.

نارضایتی اجتماعی و روی آوردن قشرهای گوناگون جامعه به سوی شیوه های انقلابی، دامن می زد.

سوگ مندانه، پس از پیروزی انقلاب اسلامی، این مسأله هم چنان مشکل آفرین بود. برخی محرومیت های سیاسی؛ یعنی در دست گرفتن پست های سیاسی ـ اجتماعی بدون داشتن شایستگی سبب گردید شماری از افراد با بهره گیری از رانت ثروت های کلانی بیاندوزند.(۱) همین امر، به گسترش تبعیض و محرومیت سیاسی و اقتصادی در بخش های گسترده ای از جامعه انجامید. در این حال، قشرهای گوناگون جامعه درمی یابند. آنان با وجود کار و تلاش نمی توانند زندگی عادی خود را تأمین کنند، ولی شماری اندک به راحتی از ثروت های عمومی برخوردار می گردند. از این رو، نارضایتی خود را به گونه های مختلف نشان می دهند افزون بر سطح فردی، در سطح گروه های اجتماعی نیز تبعیض در بهره مندی از امکانات به چشم می خورد. اگر امکانات اقتصادی دولت به طور ناعادلانه میان گروه های مورد قبول نظام، توزیع گردد، احساس محرومیت های اقتصادی آنان برای جامعه، خطرآفرین خواهد بود.

صدا و سیما می تواند با کاربرد راه کارهای زیر به کاهش محرومیت ها یا تبعیض های اقتصادی یاری رساند:

۱- موارد بی شماری از این گونه موارد در مطبوعات آمده و هشدارهای اخیر مقام معظم رهبری نیز به همین موردها اشاره دارد.

۱ _ گسترش بحث های مربوط به کارکرد نظام مالیاتی کشور برای توزیع بهتر ثروت میان گروه های نیازمند و کاهش فاصله ی طبقاتی.

۲ _ شفاف سازی بحث بودجه و دادن آگاهی درباره ی میزان درآمدهای دولت، چگونگی به دست آوردن و هزینه کردن آن. ساخت برنامه های مناسب درباره ی چگونگی مصرف بودجه ی عمومی، میزان بهره مندی افراد گوناگون و گروه های سیاسی و اجتماعی از درآمدهای عمومی جامعه (بیت المال). باید دانست شفاف بودن بحث مصرف بیت المال، میزان محرومیت ها و تبعیض های اقتصادی را کاهش می دهد.

۳ _ بسیج افکار عمومی برای مبارزه با فساد اداری و سوء استفاده از مقام برای در اختیار گرفتن ثروت های عمومی جامعه و وارد کردن فشار به مردم.

۴ _ ساخت برنامه برای شفاف سازی منابع مالی احزاب، گروه ها و انجمن های سیاسی و تلاش برای گسترش قانون مندی در زمینه ی دخل و خرج گروه های سیاسی و اجتماعی.

۵ _ گسترش اندیشه ی جای گزینی دوره ای مدیریت های سیاسی و اجرایی کشور که دو پی آمد مثبت دارد:

الف _ دستگاه های سیاسی و اجرایی را توان مند می سازد.

ب _ از سوء استفاده از پست های سیاسی و اجرایی، پیش گیری می کند.

۶ _ ساخت برنامه درباره ی ساختار ارتقای افراد به پست های سیاسی و اجرایی در سطح های گوناگون به ویژه سطح میانی و پایین مانند معاون وزیر، مدیر کل، مدیر شرکت های دولتی و وابسته به دولت و... در این طرح،

چگونگی انتصاب، کارآیی و میزان دخالت «رابطه» در انتصاب آنان بررسی می شود.

۷ _ ساخت برنامه با هدف الگوسازی از ائمه ی معصومین(ع) درباره ی گسترش فرهنگ درست هزینه کردن درآمدهای عمومی و انتصاب مقام های دولتی در این صورت، افکار عمومی به این دو مقوله حساس می شود و می تواند موارد ناصحیح را مورد نقد و بررسی قرار دهند.

۳ _ نقش شخصیت روان شناختی و توجیه های فرهنگی سیاست مداران و رسانه ها در پیدایش تنش و تندروی سیاسی

۳ _ نقش شخصیت روان شناختی و توجیه های فرهنگی(۱) سیاست مداران و رسانه ها در پیدایش تنش و تندروی سیاسی

دیدگاه های هنجاری درباره ی تنش و تندروی سیاسی از نظر تحلیلی با یکدیگر تفاوت دارند برخی دیدگاه های انسان درباره ی سیاست و اجتماع، ریشه ای فرهنگی _ روانی دارد. این نظریه ها که ره آورد الگوهای جامعه پذیری هستند، جلوه های ظاهری پیدایش تنش را تشویق می کنند یا ناپسند می شمارند. این نگرش ها در بیشتر فرهنگ ها بسیار گونه گون هستند. هنگام بحث از شخصیت روان شناختی و نقش آن در پیدایش تنش، در پی تجربه های افرادی هستیم که چون در اوان زندگی به رفتار پرتنش، تمایل دارند، هنگام بر عهده گرفتن مسؤولیت های سیاسی نیز از اثر منفی آن در امان نمی مانند.

۱- هر اقدام تنش زا تا اندازه ی زیادی به فرهنگی متکی است که عمل در آن صورت می پذیرد. این اقدام می بایست در درون یک فرهنگ خواه فرهنگ توده ی مردم یا نخبگان جامعه توجیه داشته باشد. این توجیه ها و مستندهای فرهنگی یک جامعه، زمینه ساز تنش ها می گردد. برای مثال، اگر در یک جامعه، فرهنگ رابطه و پارتی بازی وجود داشته باشد، ممکن است به عامل تنش زا بدل گردد.

هم چنین در توجیه های فرهنگی به نقش آداب، رسوم و عقاید جامعه در پیدایش رفتار تنش زا می پردازیم.

مفروض اصلی در بخش نخست این است که افراد در فرآیند جامعه پذیری، تمایل ها یا نیازهای متفاوتی نسبت به پرخاش جویی به دست می آورند. برخی رفتارها در پرورش کودک یا روابط اعضای خانواده با یکدیگر، بیش تر سرخوردگی می آفریند. هم چنین انواع گوناگونی از ساز و کارهای دفاعی ـ روانی و سلسله مراتب متفاوتی از پاسخ ها وجود دارد که اشخاص در درجه های متفاوتی از پاسخ ها دریافت می کنند.

در انسان شناسی، نظریه ی فشار فرهنگی چنین فرض می کند که فرهنگ ها از نظر میزان فشار روانی که بر اعضای خود وارد می کنند، بسیار تفاوت دارند. بر اساس یک نظریه ی روان کاوی، آشوب گران و تنش آفرینان سیاسی، انسان هایی بسیار خودشیفته هستند. اشتیاق آنان برای پاسخ ها هیجانی که در فرآیند بلوغ به دست آورده اند، به اهداف کلی معطوف شده است و در برانگیختن پاسخ های عاطفی از سوی کل جامعه تجلی می یابد. رهیافت فرهنگی، ویژگی های شخصیتی را به پیدایش تنش جمعی پیوند می دهد. تنش یا درگیری های سیاسی به طور مستقیم با حضور شخصیت های پرخاش جو در یک جامعه، پیوند دارد. در این صورت، اگر پرخاش گری درونی با پشتیبانی های بیرونی جامعه همراه گردد، تنش های سیاسی افزایش می یابد.

بر اساس پژوهش های انجام شده، افرادی که کودکی خود را در محیطی پر تنش گذرانده اند، در دیگر محیط ها نیز به تنش آفرینی و پرخاش گری روی می آورند. پژوهش دیگری نشان می دهد که شخصیت های اقتدار طلب و

انعطاف ناپـذیر سیاسـی و اجتماعی، کسانی هسـتند که در دوران کودکی به دست والـدین خود سـرکوب شده اند. از این رو، گفته اند: جنبش های سیاسی، از تبدیل احساس های خصوصی افراد به اهداف عمومی شکل می گیرند.

میزان درونی کردن پرخاش گری از سوی اعضای یک فرهنگ، طیف مهمی است که در طول آن، نگرش های متفاوتی نسبت به ایجاد تنش و پرخاش گری در فرآیند جامعه پذیری شـکل می گیرد. برخی جامعه ها و خرده فرهنگ ها بر اقدام های درون کیفری پافشاری می کنند. در این حالت، مردم همـاره می خواهند سـرخوردگی های خود را بپذیرند و از احساس های پرخاش گرانه بپرهیزنـد یا به اصـطلاح آن را درونی سازنـد. در مقابل، برخی جامعه ها، تمایلی برون کیفر دارند. آنان، مردم و دیگران را مقصـر می داننـد و اقـدام های پرخاش گرانه ی خود را در برابر دیگران موجه می شـمارند. هر قدر پافشاری بر برون کیفری بودن در فرآیند جامعه پذیری، بیشتر باشد، مردم تنش آفرینی و پرخاش گری خود را بیشتر توجیه می کنند.(۱)

برخی پژوهش گران علوم سیاسـی کوشیده اند با بهره گیری از روان شناسی فرویدی و تبیین ساختار روان شناسی افراد و گروه هـا، به تجزیه و تحلیـل سیاسـی بپردازنـد. فرض اصـلی این تحلیـل هـا آن است که انسـان، موجود عقلانی صـرف نیست، بلکه بسـیاری از رفتارهای وی در غریزه ها و سـرخوردگی های او ریشه دارد. آنان بر مبانی شـرطی شدن رفتار پافشاری می ورزند. برخی دیگر

۱- چرا انسان ها شورش می کنند؟ صص ۲۴۲ _ ۲۴۷.

می گویند بدون شناخت جنبه های تکاملی و ارثی رفتارهای سیاسی، اصول سازمان دهنده ی این رفتارها را نمی توان درک کرد. باید دانست افزون بر این نظرها، برخی از پیروان فروید نظریه های افراطی تری ارایه کرده اند که انتقادهای بسیاری به آن ها وارد شده است. در این میان، نظریه ی اریک فروم درباره ی رفتار خصمانه و تنش زای رهبران، معتدل تر و پذیرفتنی تر است. او، طبیعت انسان را فراهم آمده از دو بخش ثابت (تن) و متغیر (روان) می داند. در بخش متغیر یا روان که نیاز اساسی انسان به پیوند با جهان برون مربوط می شود، تنش زایی و دگر آزادی، نمایان گر ناکامی فرد به دلیل احساس ناامنی است. اریک فروم از ۵ عامل زیر به عنوان عوامل روانی اثرگذار در گسترش تنش های سیاسی نام می برد:

۱ ـ نیرومندی تنش زایی با نیرومندی انگیزه ی ناکامی، ارتباط مستقیم دارد. به طور طبیعی، هر انسانی در این شرایط، از خود واکنش نشان می دهد.

۲ ـ نیرومندی تنش زایی به جایگاه ظاهر شده ی ناکامی در رفتار بستگی دارد. هرقدر ناکامی ایجاد شده در مراحل نهایی بوده و به هدف نزدیک باشد، احتمال پیدایش تنش بیشتراست. بنابراین، اگر فرد یا گروه ها هنگام دست یابی به موفقیت سیاسی، از جایگاه خود محروم شوند، امکان تنش آفرینی آنان بیشتر است.

۳ ـ نیرومندی تنش زایی و درگیری سیاسی با اختلال ها یا کمبودهای روانی در فرد، ارتباط مستقیمی دارد.

۴ ـ نیرومندی تنش زایی به میزان تکرار عوامل ناکامی نیز بستگی دارد. به دیگر سخن، اگر پی آمدهای ناکامی با یکدیگر ترکیب شوند، ممکن است این

ناکامی های کوچک بیش از پیش بر سرخوردگی ها بیافزاید و به صورت تنش و درگیری سیاسی، چهره بنماید. برای مثال، هنگامی که یک شهروند یا گروه سیاسی بدون دلیل از فرصت ها و موقعیت های سیاسی و اجتماعی رانده شود، ترکیب آنان ممکن است تنش و درگیری شدیدی را پدید آورد.

۵ _ نیرومندی تنش زایی و درگیری سیاسی به نوع عوامل ناکامی نیز بستگی دارد. اگر عوامل ناکامی، غیر منطقی و نامعقول باشد، بر تنش ها افزوده خواهد شد.(۱)

برای مثال، اگر یک گروه یا فرد به دلیل سلیقه ی برخی افراد از موقعیت ها و فرصت های سیاسی که خود را سزاوار آن می داند، محروم بماند، بر احساس ناکامی او افزوده می شود. از این رو، زمینه برای تنش زایی و درگیری سیاسی فراهم خواهد شد.

گروهی از دانشمندان رفتارگرای علوم سیاسی که «رفتارگرایان تجویزی» نامیده می شوند، به جای عوامل غریزی، روان شناختی یا اقتصادی و ساختاری، به عامل آموزش و فرهنگ، اولویت می دهند. آنان میان فرهنگ سازی و توجیه های فرهنگی با رفتار سیاسی، رابطه ی علت و معلولی قایل اند و بر این باورند که آموزش و فرهنگ سازی می تواند واکنش رفتاری انسان ها را نسبت به محرک ها به شدت تغییر دهد. بر اساس این دیدگاه، به جای پافشاری بر

۱- مدرنیته و نظریه های جدید علم سیاست، سیدحسین سیف زاده، تهران، نشر دادگستر، ۱۳۷۹، صص ۲۱۵ _ ۲۱۹.

ساختار و نهاد بایـد در انـدیشه ی پرورش انسان هایی بود که اعتـدال را عادت ثانوی خود ساخته باشـند. آموزش رفتار متعادل سیاسـی و اجتمـاع گرایی بایـد از دوران کودکی آغـاز شود و در سراسـر عمر ادامه یابـد. البته این سـخن بـدان معنـا نیست که آموزش رفتـار متعـادل سیاسـی در دیگر دوران هـای زنـدگی امکان پـذیر نخواهـد بود، بلکه در رونـد فعالیت اجتماعی، برای پیدایش یک منش متعادل سیاسی، فرصت بسیار زیادی وجود دارد.(۱)

برخی پژوهش گران پرسش های حساس تری را در این زمینه مطرح کرده اند مانند این که:

۱ _ آیا خشونت و تنش آفرینی در ذات انسان ریشه دارد؟

۲ _ آیا انسان به طور ذاتی در جست وجوی صلح بوده و معتدل است؟

۳ _ آیا انسان ظرفیت خشونت و تعادل را به طور یکسان داراست؟

اگر بپـذیریم که تنش آفرینی، ذاتیِ انسـان بوده و تغییر آن ناممکن یا بسـیار دشوار است، در آن صورت بایـد در پی راه هایی برای کنترل این ذات باشیم. در جامعه های پیشرفته، مجازات های قانونی، وسیله ای برای کنترل رفتارهای سیاسی نابهنجار افراد به شمار می رود.

در مقابل، نظریه ی دیگر، انسان را به طور ذاتی جوینـده ی صـلح و اعتـدال می داند. در این صورت، نقش و تندروی سیاسـی که زاده ی شرایط گوناگون

۱- مدرنیته و نظریه های جدید علم سیاست، سیدحسن سیف زاده، تهران، نشر دادگستر، ۱۳۷۹، صص ۲۱۹ _ ۲۲۰.

است، کج روی شمرده می شود. دیدگاهی که بر جنبه ی روان شناختی تنش گرایی پافشاری می کند، به ذاتی بودن بخشی از این دیدگاه معتقد است.

برخی فیلسوفان نسبت به ذات انسان و جنبه های روان شناختی او به شدت بدبین هستند. اوج این بدبینی در نظریه ی «توماس هابن» به چشم می خورد. به باور این گروه، انسان ها در صدد ضربه زدن به دیگران برتری جویی برای حفظ منافع خود هستند. بنابراین، اعتدال و صلح، ارزشی غایی و بنیادی نیست، بلکه ابزاری برای حفظ خویشتن است. این ارزش از ترسی بنیادی سرچشمه می گیرد که در تنشها، درگیری ها و خشونت های افراد سراغ داریم(۱). گروه دیگری از فیلسوفان در برابر این نظر موضع گیری کرده اند. با این حال،واقعیت این است که بر اساس دیدگاه قرآنی جنبه هایی از هردو عامل در ذات انسان وجود دارد.

اهمیت شخصیت روان شناختی سیاست مداران در این است که رفتار نابهنجارشان، افزون بر دامن زدن به تنش و درگیری های سیاسی بر دیگران به ویژه جوانان اثر خواهد گذاشت.

شخصیت سیاست مداران و زمام داران به این دلیل اهیمت دارد که مردم بیشتر به شخصیت ها می گرایند تا حق و حقیقت. این پدیده در انگیزه های زیر ریشه دارد:

۱- کالبدشکافی خشونت، صص ۵۶ _ ۱۴۵.

۱ _ ناتوانی از تکاپو برای بازشناسی حق از امور باطل، مبهم و مشتبه. این عامل دامن گیر شمار فراوانی از مردم است و به هیچ دوران و جامعه ای، اختصاص ندارد.

۲ _ مسامحه و سهل انگاری در بازشناسی حق و امکان دست یابی به آن چون دست یابی مردم به حق در همه ی موارد آسان نیست و به تلاش فراوان و گذشتن از بسیاری از انتظارها نیاز دارد، به شخصیت ها روی می آورند و احساس نیاز به حق را با تکیه بر آنان فرو می نشانند.

۳ _ هنگامی که جذابیت شخصیت در یک یا چند موضوع به اثبات رسید، بیشتر مردم از او اثر می پذیرند و در موضوع های دیگر نیز او را ملاک حق و حقیقت قرار می دهند.

۴ _ امتیاز واقعی شخصیت این است که بر شمار فراوانی از افراد اثر می نهد و قدرت اندیشه درباره ی حق را از آنان سلب می کند.

۵ _ اصل گرایش به محسوسات غیبی در این مورد نیز کارگر می افتد. در این زمینه، سخن ابوریحان بیرونی در کتاب «تحقیق ماللهند» بسیار شنیدنی است. وی می گوید بت پرستی مردم در محسوس گرایی طبیعی آنان ریشه دارد. آنان چون نمی توانند حقیقت های والا را درک کنند، همواره می خواهند حتی مجردترین حقیقت _ خدا _ را در عرصه ی محسوسات ببینند.

۶ _ ناآگاهی از ارزیابی شخصیت وحق و حقیقت.

۷ _ عظمت شخصیت به گونه ای که خود می تواند ملاک حق و حقیقت

قرار گیرد، مانند: پیامبران الهی و پیشوایان معصوم(ع).(۱)

مکتب اسلام با آگاهی از نقش فراوان شخصیت سیاست مداران و زمام داران در سرنوشت اجتماعی، بر پرورش و هدایت انسان پای می فشارد. طبیعت انسانی با توجه به دو جنبه ی متضاد خویش می تواند محور کمال قرار گیرد و از وسوسه های نفس اماره در امان بماند. از این رو، متون دینی، تقوای سیاسی را برای پرورش شخصیتی متعادل، با اهمیت می شمارند. نباید پنداشت که سیاست تنها به تخصص کافی نیاز دارد و تقوا و دیگر ویژگی های روحی بر فعالیت سیاست مداران و فعالان سیاسی اثر نمی گذارد. «ارسطو» و «وایتهد»؛ دو فیلسوف معروف، با صراحت گفته اند که اگر زمام داران و سیاست مداران، سلیقه های شخصی و خودخواهانه ی خود را در سیاست های کلی دخالت نمی دادند، ۵۰ درد بی درمان گریبان گیر بشر دیروز و امروز نبود. پس برای پیش گیری از تنش و درگیری های سیاسی بی مورد، وجود تقوای سیاسی در شخصیت و فرهنگ دست اندرکاران سیاست لازم است. امام علی(ع) در آغاز فرمان خویش به مالک اشتر می نگارد: ...و اشعر قلبک الرحمه للرعیه و المحبه لهم و اللطف بهم(۲)

۱- حکمت اصول سیاسی اسلام، محمدتقی جعفری، تهران، بنیاد نهج البلاغه، ۱۳۷۹، صص ۴۴۸ _ ۴۴۹.

۲- حکمت اصول سیاسی اسلام، محمدتقی جعفری، تهران، بنیاد نهج البلاغه، ۱۳۷۹، صص ۴۴۸ _ ۴۴۹.

منظور از این سخن آن است که سیاست مدار باید همه ی افراد جامعه را عضو پیکر مادی و استعدادهای درونی شخصیت خود بپندارد. یعنی همان گونه که در مدیریت اعضای مادی و استعداد و نیروهای درونی خود، عدالت، لطف و رحمت محض به کار می برد، باید درباره ی اعضای جامعه ای که مدیریت آن را بر عهده گرفته است یا در آن، فعالیت سیاسی انجام می دهد، این گونه رفتار کند. اساسی ترین عامل تقوای سیاسی، ضرورت شایستگی برای برعهده گرفتن مقام سیاسی است. اگر تقوای سیاسی به عامل درونی شخصیت و فرهنگ افراد و گروه های سیاسی در کشور تبدیل گردد، بسیاری از تنش و درگیری های سیاسی از بین خواهد رفت.

درباره ی اهمیت این عامل، روایت های بی شماری وارد شده است که به برخی از آن ها اشاره می کنیم:

۱ _ در روایت آمده است:

من تقدم علی المسلمین و هو یری ان فیهم من هو افضل منه فهو خائن.

هرکس بر مسلمانان پیش گیرد (در هر امری پیشوایی برگزیند) در حالی که در میان مسلمانان، برتر او وجود دارد، خیانت کار است.(۱)

در رقابت های سیاسی، افراد بسیاری هستند که به خوبی می دانند افراد شایسته تری وجود دارند، ولی با حرص و ولع در پی دست یابی به پست و مقام هستند. در واقعی اینان به سرنوشت جامعه ی خویش خیانت می کنند.

۱- حکمت اصول سیاسی اسلام، محمدتقی جعفری، تهران، بنیاد نهج البلاغه، ۱۳۷۹، صص ۱۴۴ _ ۱۴۶.

۲ _ معمر بن خلاد نزد حضرت موسی بن جعفر(ع) درباره ی فردی گفت که وی ریاست طلب است. حضرت فرمود:

ماذئبان ضاریان فی غنم قد تفرق رعاتها باضر فی دین المسلم من طالب الرئاسه

زیان وجود دو گرگ درنده در رمه ی گوسفندی که چوپان هایش پراکنده شده اند، از زیان وجود یک فرد ریاست خواه در امور دینی مسلمانان بیشتر نیست.(۱)

پس نتیجه می گیریم که یکی از مهم ترین عوامل مورد نظر اسلام برای سالم سازی رقابت های سیاسی در جامعه، توجه به عوامل درونی و نقش آن در اصلاح شخصیت و فرهنگ افراد جامعه است. بنابراین می بینیم که اسلام برای اداره ی هرگونه کاری حتی کارهای کوچک، ویژگی هایی نظام مند را برای مدیر آن برمی شمارد.

۱- حکمت اصول سیاسی اسلام، محمدتقی جعفری، تهران، بنیاد نهج البلاغه، ۱۳۷۹، صص ۱۴۴ _ ۱۴۶، نباید پنداشت که دیدگاه اسلام در این زمینه بسیار آرمان گرایانه است. برخی می گویند: اگر انتظار داشته باشیم که افراد تنها بر اساس انگیزه های الهی وارد صحنه ی رقابت سیاسی و اجتماعی گردند، تنها شمار اندکی در صحنه باقی خواهند ماند و این امر در عمل ممکن نیست. در پاسخ باید گفت: دین مقدس اسلام، مواد متعالی و آرمانی را به عنوان نقطه ی مطلوب برای رفتار اجتماعی و سیاسی افراد تعیین کرده است، ولی از سطوح میانی و پایین نیز غفلت نمی ورزد. شارع مقدس می داند که بسیاری از بازیگران رقابت های سیاسی در پی رسیدن به ریاست و هدف های غیرمتعالی هستند. از این رو، برای متعادل سازی رقابت های سیاسی، راه کارهای گوناگونی اندیشیده شده است. مهم ترین راه کار، توجه به وجود افراد عادل و فقیه در سطح بالای تصمیم گیری های سیاسی است که باید با عنایت به دستورهای اسلامی زمینه را برای تحقق آرمان های اسلامی فراهم آورد. هم چنین در گزینش مسؤولان و دست اندرکاران مسایل مهم سیاسی، ملاک های دقیقی معین کرده است تا زمینه های اختلاف سیاسی را کاهش دهد.

صدا و سیما با به کارگیری روش های گوناگون می تواند در اصلاح شخصیت و فرهنگ سیاست مداران و فعالان سیاسی و سالم سازی رقابت های سیاسی، نقش داشته باشد. این روش ها را برمی شماریم:

۱ـ ساخت برنامه با هدف پرورش شخصیت مناسب سیاسی برای کودکان.

۲ـ تبیین ویژگی های زمام داران و سیاست مداران و الگوسازی از گروه سیاسی یا سیاست مدار مطلوب از دیدگاه اسلام.

۳ـ تحلیل شخصیت روان شناختی افراد سیاسی در جامعه.

۴ـ بهره گیری از روان شناسان سیاسی برای تولید و پخش برنامه های سیاسی.

۵ـ ساخت برنامه درباره ی شخصیت های سیاسی موفق در طول تاریخ و معرفی ویژگی های اخلاقی زندگی آنان.

۶ـ نهادینه کردن جامعه پذیری درست افراد به ویژه کودکان با ایجاد رقابت های سالم گروهی در مسابقه های ویژه ی آنان.

۷ـ برپایی میزگرد با حضور صاحب نظران فلسفی، سیاسی و روان شناسی برای بررسی درباره ی گزینش ها و شیوه ی مناسب گزینش افراد شایسته از نظر روانی و فرهنگی برای مسؤولیت های گوناگون.

فصل سوم: نقش صدا و سیما در پیدایش وگسترش عناصراثرگذار براعتدال سیاسی

اشاره

فصل سوم: نقش صدا و سیما در پیدایش وگسترش عناصراثرگذار براعتدال سیاسی

زیر فصل ها

۱ ــ بنیان معرفتی و عقیدتی اعتدال سیاسی و نقش صدا و سیما در تبیین و گسترش آن

۱ ــ بنیان معرفتی و عقیدتی اعتدال سیاسی و نقش صدا و سیما در تبیین و گسترش آن

هر عملی از پشتوانه های معرفتی و عقیدتی ویژه ای برخوردار است. هرچند مراتب این بنیان های معرفتی و عقیدتی در افراد گوناگون است، ولی در زندگی خصوصی و اجتماعی همه ی افراد جامعه از افراد کم سواد گرفته تا دارای تحصیلات عالی سیاسی یا غیر سیاسی، وجود دارد. این زیربنای معرفتی گاه با اندیشه، برگزیده می شود و گاه بدون اندیشه ی کافی، به کار می رود. اعتدال در کردار سیاسی نیز به ویژگی های خاص در حوزه ی معرفتی و عقیدتی نیاز دارد.

در حوزه ی معرفتی، گروه های معتقد به حکومت اسلامی، به وجود حقیقت های ثابت در جهان هستی، پای بندند و نسبی گرایی در حقیقت را رد می کنند. با این حال، باید به دو نکته ی مهم توجه کرد:

۱ ــ با وجود پذیرش حقیقت ثابت در جهان هستی، امکان خطا در فهم و کشف حقیقت وجود دارد.

۲ ــ با وجود حقیقت ثابت در حوزه ی اجتماعی و سیاسی، بسیاری از راه کارها با گذشت زمان، دگرگون می شوند.

۱-

بنـابراین، اگر سـیاست مـداران و گروه هـای هـوادار آن هـا، این دو بنیـان معرفـتی را بپذیرنـد و بـدان رفتـار کننـد، بسـیاری از کشـمکش های سیاسی از جامعه رخت بر می بندد و اعتدال سیاسی بر رقابت های گروهی حاکم می گردد. این اندیشه در پی دست یابی به شناخت بهتر و در نتیجه، تصدیق خطاپذیری انسان است.

این امر در فلسـفه ی علم، بحث هـای گوناگونی را برانگیخته است. مهم ترین اسـتدلال از این دیـدگاه در انـدیشه های «کارل پوپر» یـافت می شود. این دیـدگاه بر پـایه ی پـذیرش شک دسـتوری در زمینه ی صـحت ارزیابی اولیه نظریه ها بنا شـده است. هنگامی که هـدف، رسـیدن به حقیقت باشد، رفتارهای منفی و رد مطلق دیگر گروه ها مورد تردید قرار می گیرد. این دیدگاه نمی گویـد که حقیقت، هرگز دست نیـافتنی است، بلکه فرض را بر این می گیرد که بایـد در امکان رسـیدن به شـناخت مطلق درباره ی حقیقت به ویژه در امور متغیر، شک روا داشت.

این مسأله آن قدر مهم است که برخی دانشـمندان گفته اند بی توجهی به ایرادها و اعتراض ها سـبب می شود حتی نظریه های خردمنـدانه نیز جایگـاهی فراتر از خرافات به دست نیاورنـد. اگر کسانی، فرض را بر نبود حقیقت یا نرسـیدن بـدان قرار دهنـد، اعتـدال سیاسـی، موضوعیت خود را از دست می دهـد؛ زیرا هر قضـیه و نظریه ای همانند قضـیه و نظریه ی دیگر به یک اندازه ارزش منـد یا بی ارزش خواهـد بود و نمی توان هیچ یک را نفی کرد. در واقع، اعتدال، پذیرش داوری های گوناگون است و داوری ها نیز درباره ی حقیقت صورت

می پذیرد.(۱)

امکان برداشت ها و فهم های گوناگون در بین دانشـمندان اسـلامی امری پـذیرفته شـده است. چنین انـدیشه ای حتی درباره ی متون دینی که از حساسیت و قداست ویژه ای برخوردارند، پذیرفتنی است. بنابراین، به طریق اولی در امور سیاسـی و اجتماعی که در گـذر زمان و مکان، به دگرگونی بیشتری دچار می شونـد، کاربرد دارد. دانشـمندان شـیعه را «مخطّئه» می نامند؛ زیرا به پـذیرش امکان خطای مجتهـد قایل هسـتند. در این نظریه، وجود یک حکم الهی درباره ی همه ی حوادث جهان واقع، پذیرفته شده است. مجتهد نیز می کوشد به این حکم واقعی الهی دست یابد. با این حال، ممکن است به صواب برسد و حکم واقعی را کشف کنـد یـا این که به خطـا رود و اجتهاد او، مطابق با واقع نباشـد. با پـذیرش اجماعی چنین بنیان معرفتی در دانش فقه، می بینیم بـا وجود برداشت هـای گونـاگون و گـاه متعـارض فقیهان، تحمل و پـذیرش نظریه های دیگران در بین آنان به چشم می خورد.(۲)

۱- دولت عقل، صص ۸۶ _ ۸۸.

۲- بحث تخطئه و تصویب و دیـدگاه های گوناگون درباره ی آن معمولاً در کتاب های متداول اصول فقه مانند: رسائل،کفایه و... مـورد بحث قرار می گیرد. نکته ای که از این بحث می تـوان دریـافت، نقش اعتـدال و انعطـاف رهـبران فکری جـامعه در گسـترش ایـن ویژگی هـا در سـطح عمـومی جـامعه است. نگارنـده بر این بـاور است که اگر رهـبران و نخبگـان فکری جـامعه پـذیرش این دو مقوله را از خود آغاز کنند، اعتدال سیاسی، افزایش و تنش های سیاسـی، کاهش می یابد. نباید انتظار داشـت که انـدیشه ای در میان تحصـیل کردگان و اندیشـمندان جامعه، مقبولیت عمومی نداشـته باشـد، ولی در سـطوح میانی، پذیرفته شود. هنگـامی که دانشـمندان مسلمان، وجود اختلاـف نظر و برداشت را میان خود، امری طبیعی و حتی نیکو می شـمارند، در سطوح مقلـدان و پیروان آنـان نیز اختلاـف و تنشـی پدیـد نمی آیـد. به همین ترتیب، اگر پـذیرش اختلاـف ها و دیـدگاه های گوناگون میان رهبران احزاب و گروه های سیاسـی، امری عادی، طبیعی و نیکو قلمـداد گردد، دیگر میان هواداران این احزاب و گروه ها در سطوح خرد و میانی جامعه، کشمکش و درگیری، رخ نخواهد داد.

بارهـا در طول تاریـخ دیـده ایم که فقیهی بر اسـاس اجتهاد و برداشت خود، نظر فقیه دیگری را رد کرده است. با این حال فقیه مقابـل در کمـال بزرگواری و متانت، حتی پشت سـر فقیه مستشـکل، به اقامه ی نماز پرداخته است. این رفتارها نشان گر وجود یک بنیان معرفتی و عقیدتی سالم در اندیشه است که اگر چنین چارچوب معرفتی بر رفتار سـیاست مداران و گروه های هوادار آنان حاکم گردد، دست یابی به اعتـدال سیاسـی، آسان تر خواهد بود. گفتنی است در مسایل ظنی شـرعی مورد اختلاف، نظر هرکس ملاک نیست و نمی توان در برابر نظر هر مسـتنبط با اعتدال برخورد کرد. (هرچند این بر خلاف ضـروریات دین باشد) بلکه اختلاف صاحب نظران و کارشـناسانی معتبر است که بدون اثرپذیری از هوس ها و جوسازی ها، استنباط کرده باشند.(۱) بـدین ترتیب در مسایـل سیاسـی نیز بایـد افراد صـلاحیت دار به اظهـار نظر بپردازنـد. با این حال، مسایل معمولی سیاسـی مانند مسایـل شـرعی از حساسـیت فوق العـاده برخوردار نیست و بیشـتر به امور اجرایی مربوط است نه اصول و کلیـات. پس دایره ی افرادی که در این امور، اظهار نظر می کنند، از گستردگی و گونه گونی بیشتری

۱- گفتمان تئوریزه کردن خشونت، محمدعلی زکریایی، انتشارات جامعه ی ایرانیان، ۱۳۷۹، ص ۶۳.

برخوردار است که اگر در چارچوب قوانین حکومت اسلامی باشد، هیچ مانعی ندارد.

آمادگی برای پذیرش مشروع ادّعاهای رقابت آمیز طرف مقابل، شرط نخستین و لازم برای اعتدال و سازش است. در نظر کسی که مخالفان خود را از نظر اخلاقی، اشتباه کار می بیند، صلح و سازش امری ناخوش آیند است. تحمل سیاسی در جامعه ی فراهم آمده از گروه های ذی نفع و رقابت کننده بدان معنا است که حق فعالیت و اظهار نظر افراد ذی نفع و گروه های منتقد به رسمیت شناخته شود. این نظریه با اصول و موازین انسانی نیز هم آهنگی دارد. یک سیاست درست و موفق آن است که از توانایی خویش برای تبدیل اختلاف های اصولی به اختلاف منافع بهره بگیرد. اگر گروه های سیاسی و سیاست مداران یک کشور بپذیرند که گونه گونی اندیشه ها برای پیشرفت فرد و جامعه، اساسی و ضروری است، اعتدال و تحمل شان نسبت به گروه های دیگر افزایش می یابد.(۱)

بازشناسی حقایق مهم و درخور توجه، هیچ گاه امری کاملاً عینی و غیر ذهنی و به دیگر سخن، مستقل از اراده یا پیش داوری سیاست مداران و گروه های سیاسی نیست. هرکه می خواهد به ارزیابی جدی یک مسأله ی سیاسی یا داوری درباره ی گروه های دیگر بپردازد، باید به دو معیار توجه کند:

۱- دموکراسی و تحمل سیاسی، فرهت قائم مقامی، بی جاء انتشارات مؤسسه ی حساب، بی تا، صص ۵۸ _ ۵۹.

الف ـ بینشی علمی ـ سیاسی داشته باشد. همان گونه که به پندار ما، از نظر دیگران، عناصر زیان بار کشف می شود، عناصر سودمند و منطبق با منافع ملی نیز وجود دارد. اگر بینش علمی و سیاسی بر ما حاکم نباشد، این عناصر سودمند از دید ما دور خواهد ماند. همین امر ممکن است پی آمدهای نامطلوبی برای ما داشته باشد.

ب ـ پی آمد اقدام های انجام شده را در چارچوب مقررات و منافع ملی بسنجد.

افزون بر دیدگاه معرفت شناسانه ی حاکم بر افراد و گروه ها، بنیان عقیدتی آنان نیز در گسترش اعتدال سیاسی، نقش مهمی دارد. بر اساس دیدگاه وحیانی، انسان دارای دو جنبه ی اساسی است که هریک بر دیگری چیره شود، سرنوشت وجودی او را در اختیار می گیرد. این دو جنبه عبارتند از:

۱ ـ حیات طبیعی محض؛

۲ ـ حیات انسانی (حیات معقول).

اگر بُعد طبیعی چیره شود، خواه پدیده ی درگیری و تنش در ذات او باشد یا نباشد، همواره در صدد خود محوری خواهد بود. حتی اگر خود محوری او به نابودی همه ی انسان ها حکم کند، ممکن است به این کار دست یازد.

اگر بُعد انسانی، چیره گردد، اختلاف و تنش را مانند یک عمل جراحی برای بریدن عضو فاسد ضروری می پندارد. و خود را در اندوه و شادی دیگران شریک می داند.

بر همین اساس، خداوند در قرآن، جهاد را در ۱۱ مورد و قتال را در ۲۰ مورد به واژه ی «فی سبیل اللّه» مقید کرده است. این قید دلالت دارد بر این که

جهاد و درگیری تنها بایـد برای خـدا باشـد. بـدیهی است که چنین هـدفی با تنش ها، درگیری ها و برخوردهای سیاسـی و غیر سیاسـی، تضاد دارد. اگر این عقیـده ی بنیانی در گروه های سیاسـی ریشه بدواند که انسان ها در حقوق اساسـی سه گانه (حق حیات، حق کرامت و حق آزادی معقول) مشترک هستند، تلاش برای سلطه گری و حذف افراد و گروه های دیگر از صحنه ی سیاسی جامعه، پایان می یابد.

خداوند متعال در قرآن کریم با تشویق به صـلح و اصلاح در امور اجتماعی و فردی، ممانعت کنندگان از آن را به شدت مورد سرزنش و توبیخ قرار داده است. اگر گروه های سیاسـی و سـیاست مداران جامعه، به این آیات با دقت بنگرند، چه بسا بسیاری از تنش های اجتماعی کاهش می یابد. برخی از این آیات را برمی شماریم:

۱ ـ فاتّقوا اللّه و اصلحوا ذات بینکم(۱)

به خدا تقوا بورزید و میان خود را اصلاح کنید.

۲ ـ و ما کان ربّک لیُهلک القری بظلم و اهلها مصلحون(۲)

چنین نبوده است که خداونـد، آبـادی هـا را در نتیجه ی سـتم هلاـک سـازد، مـادامی که مردم آن ها برقرار کننـده ی صـلح و اصلاح در میان خود هستند.

۳ ـ و لا تفسدوا فی الارض بعد اصلاحها(۳)

۱- انفال، ۱.

۲- هود، ۱۱۷.

۳- اعراف، ۱۷۰.

هرگز در زمین پس از آن که کار آن به امر حق، نظم و صلاح یافت، به فساد و تباه کاری برنخیزید.

قرآن در توبیخ کسانی که به جای صلح، اصلاح و اعتدال، به فساد و تنش دامن می زنند، می فرماید:

و اذا قیل لهم لا تفسدوا فی الارض قالوا انّما نحن مصلحون، الا انهم هم المفسدون و لکن لا یشعرون(۱)

و هنگامی که به آنان گفته می شود در روی زمین، فساد نکنید، می گویند: جز این نیست که اصلاح کنندگانیم. آگاه باشید که آنان مفسدند، ولی نمی فهمند.

بنیان عقیدتی دیگری که در گسترش اعتدال سیاسی، نقش دارد، این است که گام نهادن به رقابت های سیاسی و رسیدن به قدرت باید با انگیزه ی الهی و خدمت به مردم باشد نه انگیزه های شخصی. متون دینی، روایت های اسلامی و بزرگان دینی همواره به این دو معیار اشاره کرده اند. با این حال، دست یابی به این ویژگی، دشوار است و می بینیم که بسیاری از فعالان رقابت های سیاسی، از این دو بنیان عقیدتی والا بی بهره اند. پس افزون بر تلاش برای گسترش دو ملاک یاد شده، باید در پی معیارهای عقیدتی دیگری بود تا بر صحنه ی سیاسی کشور حا کم گردد. دو بنیان «منافع ملّی» و پذیرش «چارچوب قانونی» برای رقابت های سیاسی، از جمله بنیان هایی است که پذیرش عمومی آن به تحقق

۱- بقره، ۱۱ _ ۱۲.

هـدف هـای اعتـدال سیاسـی کمـک می کنـد. بنـابراین، بحث و اجمـاع دربـاره ی دو امر پیشـین که ممکن است از عوامل بی شماری سرچشمه بگیرد، زمینه را برای برقراری بنیان های معرفتی و عقیدتی ثانویه و ایجاد آرامش اجتماعی فراهم می کند.

صدا و سیما نیز به سهم خود می تواند در پی ریزی بنیان های معرفتی مناسب در جامعه از روش های زیر بهره گیرد:

۱ ــ گسـترش این بنیـان معرفـتی که در امور سیاسـی و متغیر، یـک فهم و برداشت به طور مطلق، همیشه و در همه جـا درسـت نیست، بلکه تبادل درست آرا به انجام یک عمل سیاسی سالم خواهد انجامید.

۲ ــ بیان نمونه هایی از سـیره ی بزرگان دین و سـیاست که با توجه به مبنای یاد شده در مواردی از نظریه ی دیگران بهره برده و نظر خود را مقرون به اشتباه دیده اند.

۳ ــ گسترش مباحث معرفت شناسی و فلسفه ی علم در میزگرد و برنامه های علمی صدا و سیما.

این کار دست کم در سطح نخبگان، به افزایش سعه ی صدر و اعتدال و آرامش سیاسی کمک خواهد کرد.

۴ ــ نقد و بررسـی بنیان های معرفتی گروه ها و جناح های سیاسـی در برنامه های گوناگون در بسـیاری از برنامه های سیاسی، عملکرد و روبنـای کارهـا نقـد می شود، در حـالی که برای پیـدایش یـک دگرگونی گسترده، توجه به زیربنـای فکری مهم تر است.

۵ ـ بررسی موضوعی آیات سیاسی قرآن با هدف آشنایی جامعه و گروه های سیاسی با هنجارها و روش های مطلوب از دیدگاه قرآن.

۲ ـ اثرگذاری نهادگرایی و قانون مندی بر اعتدال سیاسی و نقش صدا و سیما در گسترش آن

۲ ـ اثرگذاری نهادگرایی(۱) و قانون مندی بر اعتدال سیاسی و نقش صدا و سیما در گسترش آن

سطح مشارکت سیاسی یک جامعه، بیان گر میزان رابطه ی نهادهای سیاسی با نیروهای اجتماعی ترکیب کننده این نهادهاست. هرقدر جامعه پیچیده تر و ناهم گون تر باشد، تأمین و تضمین اشتراک و اعتدال سیاسی به کارکرد نهادهای سیاسی بیشتری وابسته می شود. برخی پژوهش گران، یکی از ویژگی های سطح رشد سیاسی جامعه را به این مسأله مرتبط می دانند که فعالان سیاسی تا چه اندازه به نهادهای سیاسی گوناگون جامعه، وابسته اند و چه قدر با این نهادها، احساس همبستگی می کنند؟

آشکار است که نیروها و گروه های اجتماعی از نظر قدرت و نفوذ، تفاوت چشم گیری با یکدیگر دارند. در جامعه ای که همگی اعضای آن به یک نیرو یا گروه اجتماعی وابسته اند ـ چنین جامعه ای در جهان خارج به ندرت یافت می شود ـ درگیری های سیاسی محدود است و به وسیله ی ساختار نیروی اجتماعی برطرف می شود. چنین جامعه ای به نهادهای سیاسی کاملاً متمایز، نیاز ندارد. در جامعه ای که نیروها ناهم گون تر و پیچیده تر هستند، هیچ گروه یا

۱- منظور از نهادگرایی، نهادینه شدن رقابت ها و بحث های سیاسی بر اساس مطالب مطرح شده در این بخش است.

نیروی سیاسی به تنهایی نمی تواند رهبری سیاسی جامعه را برعهده گیرد، مگر آن که نهادهای سیاسی لازم را بیافریند.

نهادهای سیاسی، قدرت گروه ها را تعدیل و تلطیف می کنند تا چیرگی یک نیروی اجتماعی با اشتراک دیگر نیروهای اجتماعی سازگار گردد. نهادها، بازتاب رفتاری توافق اخلاقی و مصلحت متقابل هستند. از نظر تاریخی، نهادهای سیاسی از رهگذر کنش متقابل و ناسازگاری نیروهای اجتماعی با یکدیگر و دگرگونی روش سازمان ها برای حل این ناسازگاری ها، پدید آمده اند. گونه گونی نیروهای اجتماعی ـ سیاسی و افزایش کنش متقابل میان این نیروها، پیش شرط لازم برای پیدایش سازمان و روش سیاسی و در نهایت، ایجاد نهادهای سیاسی به شمار می رود. برای نمونه، در ایران نیز پس از پایان جنگ تحمیلی عراق، به دلیل افزایش دو شرط پیش گفته، شمار نهادهای سیاسی و اجتماعی جامعه با شتاب رو به فزونی گذارد و احزاب و تشکل های سیاسی گوناگونی پدید آمد.

نهادمندی، فراگردی است که سازمان ها و شیوه های عمل با آن ارزش و ثبات می یابند. سطح نهادمندی هر نظام سیاسی را با تطبیق پذیری، پیچیدگی، استقلال و همبستگی نهادها و شیوه های آن نظام می توان تعیین کرد.(۱) نهادهای سیاسی به دو دسته ی دولتی و غیر دولتی تقسیم می شود. نهادهای سیاسی دولتی، نهادهایی هستند که از درون حاکمیت دولت برآمده اند و به نوعی به

۱- سازمان سیاسی در جوامع دستخوش دگرگونی، صص ۱۸ ـ ۲۴.

بـدنه ی دولت وابسـته هسـتند. این نهادها می توانند مجموعه های وابسـته به قوای سه گانه، سازمان های دانش آموزی و حتی بسیج را دربر گیرند. سازمان دهی مطلوب این نهادها به فراهم آمدن محیط مناسب برای تضارب آرا و افکار و برقراری اعتدال در رفتار، گفتار و کردار سیاسـی خواهد انجامید. این نهادها به ویژه در کشورهایی که نهادهای غیر دولتی به رشد و توسـعه ی کافی نرسـیده اند، بسـیار سودمند است. در کشورهایی که نخستین مراحل توسـعه ی سیاسـی را می گذرانند، وجود این نهادها بستر سودمنـدی برای گسترش نهادهـای غیر دولتی است. در کشورهـایی که از مراحـل نخستین فراتر رفته انـد، نقش نهادهـای سیاسـی گروه دوم ــ نهادهای سیاسـی غیر دولتی ــ بسیار گسترده و مهم است. این نهادها، احزاب، گروه های نفوذی، اتحادیه ها، صنوف و انجمن ها را در بر می گیرد.

کارکرد مهم نهادهای سیاسـی به ویژه نهادهای غیر دولتی، «تألیف منافع» است. تألیف منافع، فرآیند یکسان سازی پیشـنهادهای مهم برای سـیاست گذاری واحد است. پیشنهادهایی مهم پنداشته می شود که منافع سیاسی چشم گیری مانند آرای مردم را در بر داشـته باشد. اهمیت تألیف منافع در این است که هر گروه یا جریان سیاسـی به میزان برخورداری از پشتیبانی مردم می تواند در جریان سـیاست گـذاری ها نقش داشـته باشـد. این نقش در یک چارچوب منظم انجام می گیرد تا از قالب های سیاسـی پر برخورد و تنش زا دوری گردد. در غیر

این صورت، خطر درگیری و تنش برای به کرسی نشاندن اهداف وجود دارد.(۱)

پژوهش گران بحث توسعه بر این باورند که نبود یا ضعف نهادهای غیر دولتی سیاسی سبب می شود لایه های پایین اجتماع، بازخوردکافی دریافت نکنند و درخواست های آنان به درستی به سطح سیاست گذاری نظام منعکس نشود. این امر به کاهش مشارکت مردم و گروه های سیاسی و اجتماعی می انجامد و بی تفاوتی آنان یا تنش آفرینی و درگیری سیاسی را در پی خواهد داشت. این وضع را با روش های زیر می توان اصلاح کرد:

۱ _ نهادسازی ابتکاری با هدف تمرکززدایی از قدرت سیاسی

۲ _ کاهش نقش و مسؤولیت دستگاه دیوان سالاری دولتی

۳ _ در بهره گیری از نظر گروه های سیاسی، زمام داران سیاسی به چارچوب

۱- چارچوبی نظری برای بررسی سیاست تطبیقی، صص ۱۵۳ _ ۱۵۴. نگارنده بر این باور است که تألیف درست منافع گوناگون مطرح درجامعه، مهم ترین عامل درکاهش تنش ها و برخوردهای سیاسی است. در یک جامعه، منافع گوناگون سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و... از سوی افراد و گروه ها مطرح می شود. در این صورت تعارض منافع، اجتناب ناپذیر خواهد بود. تألیف درست منافع در این مرحله، از گسترش تعارض در منافع پیش گیری خواهد کرد. منظور این است که در اعمال منافع افراد و گروه های ذی نفع باید محدودیت به وجود آید تا منافع همه ی آنان برآورده شود؛ زیرا اگر هر فرد یا گروهی در پی دست یابی کامل به اهداف و منافع خود باشد، میان آنان، تألیفی رخ نخواهد داشت. پس باید از بخشی از آن چشم پوشید تا هم منافع دیگران برآورده شود و هم منافع متضاد و گوناگون در کنار هم فعالیت کنند. نخستین شرط تألیف منافع، «تصریح منافع» یا آگاهی از منافع گوناگون در سطوح جامعه و احترام گزاردن به نیاز و خواسته های دیگر نیروهای موجود در جامعه با چشم پوشی از بخشی از خواسته های خویش به سود دیگران است.

نهادهای جدید با بی اعتمادی می نگرند(۱).

ولی این امر با توجه به ویژگی های جهان نوین، اجتناب ناپذیر است. با پیشرفت های اقتصادی و اجتماعی کنونی، نهادهای قدیمی در جامعه ها رو به ضعف، گذارده و همبستگی های قدیمی افراد و گروه ها متزلزل شده است. فروپاشی نهادهای قدیمی، به فروپاشی ساختار روان شناختی پیشین و پیدایش نیازهای جدید با هویت های نو و دلبستگی های تازه خواهد انجامید. اگر خودآگاهی های جدید به درستی سازمان نیابند، ممکن است از ایجاد نهادهای سیاسی مؤثری که می توانند طیف گسترده تری از نیروهای اجتماعی را دربر گیرند، جلوگیری کنند. بنابراین، جای گزینی نهادهای جدید به جای نهادهای قدیمی و زمینه سازی برای پاسخ گویی به نیازهای نوین افراد و گروه ها، ضروری است.(۲)

مهم ترین ابزار نهادی برای سامان دهی به اعتدال سیاسی، احزاب سیاسی هستند. جامعه ها در زمینه ی پیدایش احزاب دوگونه وضعیت دارند. برخی جامعه ها در مرحله ی پایین بودن مشارکت سیاسی، احزاب سیاسی نظام مندی را می پرورانند. در بعضی جامعه ها نیز احزاب در پی گسترش روزافزون مشارکت شکل می گیرند. برای نمونه، ایران در گروه دوم جای می گیرد.

۱- نوسازی و توسعه، در جست وجوی قالب های فکری بدیل، اس.سی.دیوب، برگردان: سیداحمد موثقی، تهران، نشر قومس، ۱۳۷۷، صص ۱۶۵ _ ۱۶۶.

۲- مدرنیته و نظریه های جدید علم سیاست، صص ۱۷۱ _ ۱۷۲.

هنگامی که سطح مشارکت سیاسی به دلیل استبداد پهلوی پایین بود، احزاب سیاسی پدید نیامدند. با این حال، پس از پیروزی انقلاب اسلامی، مشارکت سیاسی، بیش از پیش گسترش یافت و احزاب و نهادهای فراوانی شکل گرفتند که ثبات و اعتدال سیاسی جامعه را به خطر انداختند. در این وضعیت که احزاب سیاسی هنگام اوج مشارکت سیاسی پدید می آیند، تفاهم درباره ی مسایل جامعه، دشوار می گردد.

کشورهای امریکای لاتین که در گروه اول جای می گیرند، از اعتدال سیاسی بیشتری برخوردارند. این کشورها زمانی ساختار حزبی خود را گسترش دادند که هنوز بسیاری از روستاییان و قشرهای پایین اجتماع در روند مشارکت سیاسی، حضور نداشتند. همین امر سبب شد گرد آمدن منافع بر محور نهادهای سیاسی محدود، ممکن گردد. چنین کشورهایی در یک دوران تاریخی و مرحله به مرحله، فراگرد نهادسازی سیاسی را پشت سر گذارده و اینک به ثبات سیاسی رسیده اند. در مقابل، ایران به یک باره و هم زمان با مراحل نوسازی و توسعه با آن روبه رو شده است. هرچند این روند، نااستواری های سیاسی را به ارمغان می آورد، ولی فرصت های مغتنمی را نیز در پی دارد. نخبگان سیاسی جامعه با درایت و بصیرت و سامان دهی نهادهای سیاسی، می توانند از پی آمدهای تنش آفرین این پدیده برکنار مانند. پس باید هرچه زودتر به ایجاد نهادهای سیاسی نوین مانند احزاب واقعی دست یازید تا درخواست های فراوان مردم برای مشارکت سیاسی، به بی ثباتی سیاسی نیانجامد.

معروف است که: «نخست، قلمرو سیاسی ات را بیاب و پس از آن، همه چیز را بر آن استوار کن.»

یک نظام حزبی نیرومند، نخست باید مشارکت سیاسی مناسب را در درون نظام گسترش دهد و در نتیجه، فعالیت های سیاسی نابهنجار را خنثی یا به سوی اعتدال، رهنمون سازد. سپس در گام بعدی، می تواند شرکت گروه های تازه سامان یافته را به مسیرهایی هدایت کند که به نظام آسیب نرساند. بدین سان یک نظام مطلوب حزبی در ایران می بایست ساختارها و شیوه هایی را برای جذب گروه های تازه به ویژه نسل نو به درون نظام فراهم آورد. گفتنی است چنین روندی به آسانی ممکن نیست.

نویسندگان در فراگرد تحول حزبی از چهار مرحله سخن می گویند: جناح گرایی، گرایش دوقطبی، گسترش اشتراک سیاسی و نهادمندی که اینک آن ها را توضیح می دهیم.(۱)

۱ ـ جناح گرایی: در این مرحله، اشتراک سیاسی و نهادمندی سیاسی در مرحله ی پایینی قرار دارند. افراد و گروه ها، چهارچوب های قدیمی رفتار سیاسی را شکسته، ولی هنوز سازمان های سیاسی نوین را سامان نبخشیده اند. سیاست جامعه را چند فرد سرشناس تعیین می کنند که هریک با ائتلاف های گذرا و ضعیف با یکدیگر به رقابت می پردازند. این گروه ها و گروه بندی را به ظاهر می توان احزاب نامید؛ ولی از پایداری سازمانی و پشتیبانی اجتماعی وجو هر یک حزب بی بهره اند. این گفته که در برخی کشورها مانند ایران، ده ها حزب وجود دارد، بی معنا است. در واقع، بسیاری از آن ها جناح هایی بیش

۱- سازمان سیاسی در جوامع دستخوش دگرگونی، ص ۵۹۷.

نیستند که نمونه ی آن در دوران های پیشین اروپا و آمریکا وجود داشته است. در نظام های دارای مجلس های قانون گذاری، جناح های سیاسی برای قدرت نمایی در این مجلس ها ساخته شده اند، نه برای جلب آرای رأی دهندگان. جناح ها وسیله ی برقراری ارتباط اعضای مجلس با فعالان سیاسی دیگر هستند نه توده ی مردم. معمولاً در جناح گرایی، سطح اشتراک سیاسی گروه ها و مردم، کم و منحصر به طیف های خاصی است. جو سیاسی نیز بسیار پرالتهاب است. سال های ۶۰ _ ۶۸ را در ایران می توان دوران جناح گرایی دانست.

۲ _ گرایش دوقطبی: در این مرحله، تا اندازه ای مشارکت سیاسی گسترش می یابد. نیروهای اجتماعی تازه ای به صحنه ی سیاست گام می نهند. احزاب سیاسی به وسیله ی پیوند سازمانی جناح های سیاسی با نیروهای اجتماعی تشکل می یابند، تا یک شکاف سیاسی اساسی، صحنه ی سیاسی را به دو جناح اصلی و ثابت تقسیم نکند. هر جناحی می کوشد به وسیله ی اتحاد با مخالفان دیروز خویش بر مخالفان امروزش چیره شود. همین که بازیگران اصلی نظام سیاسی به مبارزه در دو قطب پای بند شوند، رهبران هر قطب سیاسی زیر فشار قرار می گیرند تا پهنه ی مبارزه ی خود را گسترش دهند و نیروهای اجتماعی جدید را به پشتیبانی از خویش، وارد صحنه کنند. در این مرحله، این احتمال وجود دارد که دو شکاف اصلی در میان جناح های پارلمانی نمایان شود.

گفتنی است پیش شرط ایجاد یک نظام اجتماعی و سیاسی با مبنای اجتماعی گسترده تر، گذر از این مرحله است. اگر این روند تحول به صورت

کنترل شده در درون نظام موجود پیموده شود، بسیاری از تنش ها و درگیری های سیاسی کاهش می یابد.

۳ _ گسترش اشتراک سیاسی:

در این فراگرد، رهبران جناح های سیاسی وادار می شوند که با یکدیگر ائتلاف کنند. بدین سان، سازمان دهی از پایین، محرّک سازمان دهی از بالا می شود و احتمال ایجاد یک نظام چندحزبی افزایش می یابد. این فراگرد در مقایسه با موردی که رهبران نظام سیاسی در گسترش مشارکت و رقابت، با یکدیگر رقابت می کنند، با تنش و درگیری بیشتری همراه است.

از یک سو، پیمودن این مرحله، روندی تقریبا طبیعی است، ولی از سوی دیگر، پی آمدهای منفی این دوره را می توان کاهش داد وهرچه زودتر وارد مرحله ی بعدی شد.

۴ _ نهادمندی: اگر فراگرد نهادمندی در درون نظام انجام گیرد، به نهادمندی زودهنگام یک نظام دوحزبی (دوبعدی) می انجامد، ولی اگر این فراگرد از بیرون نظام به درون آن جریان یابد، به پیدایش یک نظام چندحزبی خواهد انجامید.

در یک نظام دوحزبی، ممکن است اکثریت و اقلیت وجود داشته باشد که گروه و حزب اقلیت می تواند حکومت را از دست اکثریت درآورد و خود در اختیار بگیرد. برعکس، در یک نظام چندحزبی، هیچ حزبی به تنهایی نمی تواند قدرت را به دست گیرد. پس حکومت به ائتلاف های گوناگون نیاز دارد.

با توجه به شرایط امروز ایران و وجود دو جناح اصلی برای هم آهنگ ساختن چارچوب رقابت های سیاسی، کاهش تنش ها و برقراری اعتدال در

رفتار سیاسی، تلاش برای نهادینه کردن رقابت ها بر پایه ی دو حزب درون نظام، مطلوب به نظر می رسد تا:

۱ ــ از تکثر بیش از حد متعارف گروه های سیاسی پرهیز شود.

۲ ــ درگیری هـا و تنش های دو جناح موجود کشور هرچه بیشتر کاهش یابـد تا گـذار از مرحله ی سوم به مرحله ی چهارم به درستی و موفقیت انجام گیرد.

مشـکل دیگر ایران در زمینه ی اعتـدال سیاسـی، نبود عرف ها و آیین های سیاسـی جا افتاده و مورد پـذیرش عمومی است. در برخی کشورها مانند انگلستان، این عرف ها و آیین ها در یک دوره ی طولانی ایجاد شده است. به گونه ای که انگلستان را به عنوان یک کشور بـدون قانون اساسـی مکتوب می شناسـند. متأسـفانه در ایران، آیین های سیاسـی یاد شده به دلیل کشـمکش های درونی سلسـله ها، جای گزینی پی در پی سلسله های گوناگون، ضعف نیروهای خارج از حاکمیت و استبداد زمام داران، هیـچ گـاه برپـا نشـده است. برای نمونه، در حالی که در انگلسـتان، هیـچ الزام قانونی برای معرفی رهبر حزب اکثریت به عنوان نخست وزیر وجود ندارد، ولی قرن هاست که این رویه، پذیرفته شده است.

بنابراین، حرکت به سوی تـدوین و پذیرش عرف های سیاسـی و آیین های مرتبط کمک شایانی به برقراری اعتدال سیاسـی در کشور خواهـد بود. البته رفته رفته، شاهد شـکل گیری نمونه های اولیه ی این حرف ها هستیم که گسترش روزافزون آن بسـیار مفیـد است. یکی از نمونه های آن، پذیرش تقسـیم قدرت بین دو جناح اقلیت و اکثریت در قوه ی مقننه یا مجریه است. در این حالت،

گروه اکثریت به حق حیات و اظهار نظر اقلیت، احترام می گذارد و گروه اقلیت مورد تأیید نظام نیز به همکاری و تبادل اندیشه با اکثریت می پردازد.

با توجه به مطالب پیش گفته، صدا و سیما برای توسعه ی نهادهای سیاسی و گسترش آیین و قواعد سیاسی مطلوب می تواند در برنامه سازی های خود از روش های زیر بهره گیرد.

۱ _ تشویق به افزایش مشارکت جوانان در نهادهای اجتماعی و سیاسی گوناگون مانند بسیج و انجمن های اسلامی و سیاسی.

۲ _ ساخت و پخش برنامه های آگاهی بخش عمومی نسبت به قوانین، آیین ها و نهادهای سیاسی کشور.

۳ _ آموزش اصول بردباری سیاسی و مسایل مرتبط با آن برای سطح های گوناگون سنّی.

۴ _ تشویق فعالیت های مشارکتی و سیاسی در انجمن ها، احزاب، سندیکاهای کارگری و کارمندی و...، بیان اهمیت آن ها و ایجاد فرصت های مناسب برای بیان دیدگاه های آنان در صدا و سیما.

۵ _ ایجاد مسؤولیت بیشتر در مقام های سیاسی و دولتی _ خواه جزو تشکل سیاسی باشند یا خیر _ و وادار کردن آنان به پاسخ گویی در برابر خواسته های مردم.

۶ _ بیان هزینه های بالای خشونت سیاسی و افزایش تنش و درگیری سیاسی.

۷ _ بیان پی آمدهای مثبت اعتدال سیاسی در رفتار و گفتار و ساخت برنامه هایی با الگوهای گوناگون از دیگر کشورها.

۸ _ تلاش برای جریان سازی سیاسی مناسب در سطح جامعه و گسترش و نهادینه ساختن آن.

۹ _ تدوین عرف های موجود در سطح جامعه و تشویق و گسترش عرف های سیاسی و آیین های رقابتی سالم دیگر کشورها.

۳ _ چگونگی برقراری اعتدال سیاسی در قرآن و سیره ی پیامبر اکرم و امامان(ع) و نقش صدا و سیما در گسترش آن

۳ _ چگونگی برقراری اعتدال سیاسی در قرآن و سیره ی پیامبر اکرم و امامان(ع) و نقش صدا و سیما در گسترش آن

در بینش اسلامی، وحدت و کثرت در کنار یکدیگر قرار گرفته اند و هریک، پی آمدهای ویژه ی خود را دارند. توحید و یگانگی خداوند، هم آهنگی و پیوستگی اجزای جهان آفرینش را در پی دارد. با این حال، شاهد پاره ای اختلاف های طبیعی و وجودی در جهان آفرینش هستیم که از دیدگاه عقلی و فلسفی به فلسفه ی آفرینش بر می گردد. برخی آیات قرآن با اشاره به فلسفه ی این کثرت، گونه گونی و تفاوت، آن ها را ملاک ارزش و برتری و اموری اصیل و مستقل نمی شناسد.

یا ایها الناس انا خلقناکم من ذکر و انثی و جعلناکم شعوبا و قبائل لتعارفوا انّ اکرمکم عنداللّه اتقیکم.(۱)

در واقع، کثرت و گونه گونی به طور ذاتی و تکوینی در ماهیت جهان ماده وجود دارد و انسان ها باید بر اساس آموزه های اسلامی از جهان ماده و کثرت

۱- حجرات، ۱۳.

آن به مظهر وحدت و اعتدال نزدیک شوند. خداوند متعال با اشاره به فساد و اختلاف در امت های پیشین می فرماید:

ولو شاء ربک لَجَعَل الناس امه واحده و لا یزالون مختلفین(۱)

اگر خدای تو اراده می کرد، همانا امت های پیشین را به شکل واحد قرار می داد و هر آینه، اختلاف نمی کردند.

قرآن کریم، از بین بردن ریشه های تنش و اختلاف و تفرقه را راه کار برقراری اعتدال سیاسی و اجتماعی در جامعه می داند.

بر اساس آیات قرآنی، ۵ عامل را می توان برای نزدیکی دیدگاه ها و برقراری اعتدال در جامعه برشمرد. البته ممکن است دلالت برخی از آن ها به اعتدال سیاسی، ضمنی باشد؛ زیرا همان گونه که اشاره شد در صورت از بین بردن عوامل تفرقه و نزدیکی دیدگاه های دست اندرکاران، احتمال تحقق اعتدال در جامعه ی اسلامی بیشتر است. اینک این ۵ مورد را برمی شماریم:

۱ _ توحید و آموزه های پیامبران الهی: رسالت پیامبران الهی، بازگردان انسان ها به مسیر فطرت توحیدی شان است.

آیاتی چند از قرآن کریم به طور مشخص بیان می دارد که گسترش اختلاف و تنش میان پیروان موسی و عیسی(ع) و مردم زمان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به دلیل دور شدن آنان از آموزه های پیامبران بوده است:

و لمّا جاء عیسی باالبینات قال قد جئتکم باالحکمه و لِاُبَیِّنَ لکم بعض الذی تختلفون فیه فاتقوالله و اطیعون انّ الله هو ربّی و ربکم فاعبدوه هذا صراط مستقیم فاختلف الاحزاب من

۱- هود، ۱۱۸.

بینهم...(۱)

۲ _ ولایت خدا و رسول و اولی الامر: گردن نهادن به ولایت خدا و رسول او و جانشینان وی، سرچشمه ی دوستی، محبت و اعتدال در جامعه ی اسلامی است. خداوند متعال در این باره می فرماید:

یا ایها الذین امنوا اطیعو اللّه و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم فان تنازعتم فی شیء فردّوه الی اللّه و الرسول ان کنتم تومنون باللّه و الیوم الاخر ذلک خیرٌ و احسن تأویلا الم تر الی الذین یزعمون انّهم امنوا بما انزل الیک و ما انزل من قبلک یریدون ان یتحاکموا الی الطاغوت و قد امروا اَن یکفروا به و یرید الشیطان ان یضلهم ضلالاً بعیدا.(۲)

ای مؤمنان! از خدا، رسول و اولی الامر پیروی کنید و در موارد اختلاف، به خدا و رسول او مراجعه کنید. اگر به او و روز قیامت، ایمان دارید، این نیکی و بهترین تأویل است. آیا ندیدید کسانی را که به آن چه بر تو و پیش از تو نازل شده است، می خواهند به طاغوت مراجعه کنند و از او حکم بخواهند، در حالی که باید آن را رها می کردند و شیطان می خواهد آنان را گمراه کند.

در این آیه، مرجع تنش زدایی، حکم خدا، رسول او و جانشینان وی شمرده شده است(۳).

۱- زخرف، ۶۳ _ ۶۵.

۲- نساء، ۵۹ _ ۶۰.

۳- توقیع مشهور صادر شده از جانب امام زمانعج، این مسأله را تأیید می کند که در زمان حاضر، بهترین مرجع برای کمک به برقراری تعادل و آرامش در جامعه، فقیهان دین هستند. در کتاب «اکمال الدین و اتمام النعمه» نقل شده است که اسحاق بن یعقوب، برای حضرت ولی عصر عج الله تعالی فرجه الشریف نامه ای نوشت درباره ی مشکلاتی که برایش رخ داده بود، پرسید. محمد بن عثمان عمری؛ نماینده ی آن حضرت، نامه را به ایشان رساند. پاسخ نامه به خط مبارک حضرت چنین صادر شد: «... در حوادث و پیش آمدها به راویان حدیث ما رجوع کنید؛ زیرا آنان حجت من بر شمایند و من حجت خدایم...». یکی از مصداق های پیش آمدها و حوادث واقعه، امور و گرفتاری های اجتماعی است که در جامعه ی اسلامی رخ می دهد. کشمکش ها، تنش ها و اختلاف های اجتماعی، مصداق دیگر آن هستند. این روایت، اعضای جامعه ی اسلامی را مکلف می داند که به نایبان آن حضرت مراجعه کنند. افزون بر آن، فقیهان را حجت و پایان دهنده ی اختلاف ها و تنش ها می داند.

۳ ــ اصل تولی و تبرّی: این دو اصل از اصول اساسی سیاست داخلی و خارجی اسلام هستند که اگر در جامعه ی اسلامی، نهادینه شوند، در پیش گیری از اختلاف ها و تنش های سیاسی و برقراری اعتدال سیاسی مؤثر خواهند بود. آیات بسیاری در این زمینه وجود دارد که مشهورترین آن، این آیه است:

محمد رسول اللّه و الذین معه اشداء علی الکفار رحماء بینهم(۱)

محمد رسول خداست و کسانی که با او هستند با کفار، غلیظ و سخت هستند و میان خود و در جامعه ی اسلامی، بارفق و مدارا برخورد می کنند.

متأسفانه در جامعه ی ما، برخی بر خلاف آموزه ی اسلام، از عوامل خارجی استقبال می کنند و خودی ها را دشمن می پندارند.

۴ ــ چنگ زدن به حبل اللّه: خداوند متعال، اسلام و قرآن را نعمتی می داند که در پرتو آن، مسلمانان صدر اسلام از دشمنی با یکدیگر دست برداشتند و میان خویش، پیوندهای برادری برقرار کردند:

۱- فتح، ۲۹.

و اعتصموا بحبل اللّه جمیعا و لا تفرقوا و اذکروا نعمه اللّه علیکم اذ کنتم اعداء فالّف بین قلوبکم فاصبحتم بنعمه اخوانا.(۱)

به ریسمان الهی چنگ زنید و دچار تفرقه و پراکندگی نشوید. نعمت های الهی را به یاد آورید، آن گاه که دشمن یکدیگر بودید و خداوند، قلب های شما را به هم پیوند داد و با نعمت او، برادر شدید.

این آیه درباره ی دو طایفه ی اوس و خزرج نازل شده است. آنان پیش از اسلام، گرفتار کشمکش صدساله بودند. با ظهور اسلام و گرویدن آنان به این دین الهی، کینه و دشمنی از میان آنان رخت بربست و با هم برادر شدند.(۲)

اگر گروه ها و جناح های سیاسی کشور ما نیز به جای این که خود و اندیشه شان را ملاک حق و حقیقت بگیرند، موارد پیش گفته از متون دینی را ملاک قرار دهند، بسیاری از تنش و درگیری های سیاسی کاهش می یابد و جامعه به سوی اعتدال راه خواهد سپرد.

۵ _ سنت پیامبر اکرم و سیره ی معصومین(ع): پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله برای افزایش اعتدال اجتماعی، بر گسترش تفاهم، دوستی و یگانگی در جامعه ی اسلامی تأکید کرده اند:

۱- آل عمران، ۱۰۳.

۲- تفسیر جوامع الجامع، ابوعلی الفضل بن الحسن الطبرسی، ج ۱، قم، مرکز مدیریت حوزه علمیه قم، صص ۱۹۳ _ ۱۹۴.

المؤمنون اخوه تتکافؤ دمائهم و یسعی بذمتهم ادناهم و هم ید علی من سواهم.(۱)

مؤمنان با یکدیگر برادر هستند. خون های آنان برابر است. در حفظ پیمان با دشمنان کوشا و در برابر دشمن همگی یکدست و متحد هستند.

سیره ی عملی پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله برای ایجاد وحدت و اعتدال درجامعه در شعار توحید بازتاب یافت. ایشان با شعار توحید توانست عوامل تنش و جدایی مسلمانان را با اتحاد عقیدتی آنان در قالب یک نظام سیاسی جدید به نام امت از بین ببرد. سپس هنگام تشکیل حکومت اسلامی در مدینه، برای این امت واحده، منشوری مکتوب پدید آورد که شاید بتوان آن را نخستین قانون اساسی جهان نامید. متن کامل این قرارداد تاریخی و به تعبیر دیگر، قانون اساسی مکتوب و الهام یافته از قرآن، در سیره ی ابن هشام و دیگر کتاب های تاریخی آمده است.

در بخشی از این سند، برای رفع تنش ها و درگیری های سیاسی میان مسلمانان، راه کاری پیش بینی شده است:

و انکم مهما اختلفتم فیه من شی ء فانّ رده الی اللّه و الی محمد.(۲)

پس هرگاه درباره ی مطلبی از مفاد قرارداد اختلاف شد، آن را به خدا و رسول او؛ محمد صلی الله علیه و آله ارجاع دهید.

۱- اصول کافی، ج ۱، ص ۳۳۳.

۲- استراتژی وحدت در اندیشه ی سیاسی اسلام، ص ۱۱۲.

پذیرش یک مرجع مورد اطمینان همه ی گروه ها می توانست از گسترش تنش های سیاسی پیش گیری کند و پیامبر آن را در نظر گرفته بود.

یکی از مهم ترین موارد برقراری اعتدال سیاسی در سیره ی معصومین(ع)، روش حضرت علی(ع) در دوران خلفای سه گانه بود. پس از غایله ی سقیفه، جامعه ی اسلامی آبستن تنش ها و درگیری های گوناگون بود. با این حا ل، بردباری و درایت جانشین رسول خدا صلی الله علیه و آله دوستی و مشورت ایشان با خلفای سه گانه، توانست اعتدال را در جامعه برقرار سازد و از آشوب و تنش پیش گیری کند.

پس از غصب خلافت، سران مهاجران نزد علی(ع) آمدند و هرکدام به نوبت، در سخنانی آتشین از پیش آمد سقیفه، اظهار نارضایتی کردند. بعضی چون علی(ع) را شاخص حق می دیدند، از او پشتیبانی می کردند و برخی دیگر به این دلیل که از خلافت ابوبکر دلتنگ بودند. دسته ای دیگر نیز می هراسیدند که سیادت عرب از خانواده ی بنی امیه و بنی هاشم بیرون رود. ابی سفیان در دسته ی سوم جای داشت و انگیزه ی او در پشتیبانی از علی(ع) جز عصبیت قومی و بازپس گیری سیادت از دست رفته، چیز دیگری نبود. عباس، عموی پیامبر سخنان پرشوری بر زبان راند. آن گاه ابوسفیان به سوی علی(ع) آمد و گفت: دست خود را بگشا تا با تو بیعت کنم. به خدا سوگند! اگر بخواهی، این وادی و بیابان را بر سر ابی بکر از سوار و پیاده پر خواهم کرد.

علی(ع) به فتنه انگیزی ابوسفیان و حزب اموی چنین پاسخ داد: ای ابوسفیان! از این کار جز فتنه، منظوری نداری. به خدا سوگند! برای اسلام جز

بدی نمی خواهی و ما را به نصیحت تو نیازی نیست».(۱)

یکی از نویسندگان اهل سنت درباره ی روش و منش حضرت علی(ع) در دوران خلفای سه گانه و نقش ایشان در ایجاد اعتدال و آرامش در جامعه می نویسد: «این فضیلت بزرگی برای علی بن ابی طالب رحمه الله است که نخستین بنیان گذار تقریب بین مذاهب بود تا اختلاف رأی و نظر سبب تفرقه و پراکندگی در جامعه ی اسلامی نگردد و بذر دشمنی میان طایفه های گوناگون پراکنده نگردد، بلکه با وجود اختلاف نظر، برای حفظ مصلحت جامعه ی اسلامی، به وحدت و یگانگی بیاندیشند و برادروار زندگی کنند. نخستین اختلاف مسلمانان بر سر خلافت بود و علی(ع) با آن که می دانست از دیگران به خلافت نزدیک تر است، ولی با ابوبکر، عمر و عثمان به مدارا رفتار کرد و از هیچ گونه کمکی به آنان دریغ نفرمود تا نمونه ی عالی مدارا و پاسدار اتحاد هنگام اختلاف رأی باشد. آن گاه نیز که با اصرار مسلمانان به خلافت رسید، هیچ کس را به پذیرش خلافتش، مجبور نکرد. با یاران خود آن قدر گذشت و مناعت داشت که بر خوارج، حکم جهاد صادر نکرد تا این که بر رویش شمشیر کشیدند. هم چنین دستور داد از قاتلش به خوبی پذیرایی کنند و بیش از یک ضربت به او نزنند».(۲)

۱- تاریخ طبری، محمدبن جریر طبری، برگردان: ابوالقاسم پاینده، ج ۴، انتشارات اساطیر، تهران، ۱۳۶۳، ص ۱۳۳۶.

۲- استراتژی وحدت در اندیشه ی سیاسی اسلام، صص ۱۳۷ _ ۱۳۸.

حضرت علی(ع)، سرچشمه ی بسیاری از بی ثباتی های اجتماعی را، پیش زمینه های اختلاف برانگیز می داند و در ضرورت مبارزه با تفرقه افکنان با صراحت، فتنه انگیز را سزاوار قتل می شمارد.

حضرت در تعبیری گویا، خطاب به آنان که اعتدال، آرامش و وحدت جامعه را بر هم می زنند، می فرماید:

و الزموا السواد الاعظم، فانّ اللّه یَدُ علی الجماعه و ایاکم و الفرقه، فان الشاذ من الناس للشیطان، کما انّ الشاذ من لغنم للذئب الا من رَعا الی هذا الشعار فاقتلوه ولو کان تحت عمامتی هذه(۱)

ایشان، ابتدا تفرقه افکندن را به پیروی از رأی اکثریت جامعه فرا می خواند و از تفرقه افکنی بر حذر می دارد. آن گاه، راه چاره ی نهایی را قتل آنان می داند. ایشان درباره ی کسانی که تفرقه اندازی و تحزب و گروه سازی می کنند و برای توجیه کردار خود از قرآن دلیل می آورند، می فرماید که آنان نخست برای مذهب سازی و تفرقه افکنی و گروه پردازی، گرد هم می آیند و عقیده و نظر می سازند. پس می خواهند قرآن را با آن هم آهنگ کنند و عقیده ی خود را امام و قرآن را پیرو و مأموم آن قرار دهند. ایشان می فرماید:

فاجتمع القوم علی الفرقه و افترقوا عن الجماعه، کانهم ائمه الکتاب و لیس الکتاب امامهم.(۲)

۱- نهج البلاغه، خطبه ی ۱۲۷.

۲- نهج البلاغه، خطبه ی ۱۴۷.

آن مردم برای تفرقه افکنی، متحد می شوند و از جماعت مسلمانان جدا می گردند. گویا ایشان پیشوای قرآن هستند، نه قرآن، امام و پیشوای ایشان.

این سیره و منش در دوران دیگر ائمه ی اطهار(ع) نیز ادامه یافت. آنان برای حفظ مصلحت جامعه ی اسلامی، از حق خود دست برداشتند و به پایداری اسلام یاری رساندند.

آن چه در این مختصر بیان شد، مشتی بود از خروار و اندکی بود از بسیار. با این حال باید دانست هرچند شرایط کنونی جامعه ی ما با شرایط و دوران آن بزرگواران، متفاوت است، ولی اصول و کلیات بیان شده از سوی آنان را در قالب روش های نوین می توان مورد بهره برداری قرار داد.

صدا و سیما می تواند برای بهره برداری از آیات قرآن، متون حدیثی و سیره ی آن بزرگواران، روش های زیر را به کار بندد:

۱ ــ در برپایی کنفرانس، میزگرد و جلسه برای بحث درباره ی آیات سیاسی قرآن، احادیث سیاسی و سیره ی سیاسی معصومین(ع).

۲ ــ ساخت سریال درباره ی عملکرد سیاسی معصومین(س) در کنار پرداختن به دیگر ابعاد شخصیتی آنان.

۳ ــ انتقال مفهوم های سیاسی آیات قرآن و سخنان پیشوایان دینی درباره ی اعتدال سیاسی و پرهیز از تنش سیاسی در لابه لای برنامه ها.

۴ ــ پژوهش درباره ی میزان بهره گیری اساس نامه ی احزاب، تشکل ها و انجمن های سیاسی از سخنان بزرگان دین و سمت وسوی جهت گیری آنان.

۵ _ نقد و بررسی عملکرد سازمان صدا و سیما بر اساس سیره ی معصومین و آیات قرآنی در کنار تلاش برای تحقق سیره ی ایشان در سازمان.

۶ _ بررسی تطبیقی مباحث مبنایی، روش ها و سازکارهای مدرن در سیاست و متون دینی.

نتیجه گیری

نتیجه گیری

این پژوهش در پی یافتن پاسخی برای این دو پرسش است:

۱ ــ دلیل پیدایش اعتدال و تنش سیاسی در جامعه ی کنون ایران چیست؟

۲ ــ صدا و سیما چگونه می تواند به تحقق اعتدال سیاسی کمک کند و از تنش سیاسی بکاهد؟

بدین منظور، فرضیه ای مرکب از متغیرهای مستقل گوناگون و دو متغیر وابسته «اعتدال سیاسی» و «تنش سیاسی» ارایه گردید. در فصل نخست، با بیان دلایل تجربی و بهره گیری از متون دینی و سخنان بزرگان، به این نتیجه رسیدیم که اعتدال سیاسی، و پرهیز از تنش ها و تندروی های سیاسی و جناحی، شرط اساسی برای پیشرفت کشور و پیش گیری از ناامنی و بی ثباتی به شمار می آید. اهمیت این امر آن گاه آشکار می شود که بپذیریم ایران پس از دوران طولانی استبداد شاهنشاهی و مشکلات پس از پیروزی انقلاب اسلامی، از زمینه ی طولانی و لازم برای رقابت سالم سیاسی برخوردار نیست.

در فصل دوم، با دسته بندی تنش ها و درگیری های سیاسی دریافتیم که:

۱ ــ این گونه موارد از شکل، درجه و تنوع بسیاری برخوردارند. از این رو، باید با یک دید همه جانبه به آن ها بنگریم.

۲ ــ برای تحقق رقابت معتدل و سالم سیاسی و کاهش تنش های سیاسی، باید پیش زمینه ی همه ی موارد تنش زا کاهش یابد و از هیچ یک غفلت نشود. به یقین داشتن یک دیدگاه کلی گرا نسبت به مسایل تنش آفرین، ما را در رسیدن به این هدف، یاری خواهد رساند.

هم چنین اشاره شد که بیشتر تنش های موجود در سطح جامعه ی ایران، از نوع افقی بوده و شدید نیست. همین امر، امکان برنامه ریزی برای تنش زدایی را در جامعه افزایش خواهد داد. رسانه ها به ویژه صدا و سیما باید با شناخت گونه های این تنش ها از زمینه سازی برای تک تک آن ها خودداری کنند.

در بخش بعدی به نقش محرومیت و تبعیض سیاسی و اقتصادی در تنش آفرینی و تندروی سیاسی پرداختیم. این دو متغیر، در گسترش تنش و تندروی سیاسی، نقش مستقیم دارند. و شاید خالی از اغراق نباشد اگر بگوییم دست کم در سطح فردی در جامعه ی ایران، مهم ترین عامل در پیدایش تنش های سیاسی به شمار می روند متأسفانه برای پاسخ گویی به شور و شوق سیاسی جوانان به مسایل سیاسی، ساختار درستی وجود ندارد. احزاب و تشکل های سیاسی جامعه نیز محدود بوده و از بالا شکل گرفته اند. اگر هم اندکی برای نیروهای جوان و جدید، ارزش قایل اند، معمولاً حالت پیروگونه دارد. پس تشکل های سیاسی کشور باید بر حالت مشارکتی خود بیافزایند و امکان جذب نیروها را از پایین فراهم کنند. در زمینه ی محرومیت اقتصادی نیز باید با رانت خواری و فساد اقتصادی به شدت برخورد شود.

متغیر دیگر در تنش زایی در جامعه، شخصیت روان شناختی و فرهنگی افراد است. به یقین، بسیاری از تنش ها به عوامل فردی و شخصیتی افراد و فرهنگ حاکم بر جامعه بر می گردد. در نتیجه، اگر خواهان اجتماعی معتدل و بدون تنش ــ به عنوان یک کل ــ هستیم، باید بکوشیم اجزای آن نیز از این ویژگی برخوردار گردند. روان شناسی شخصیت افراد، جزء این کل و فرهنگ جامعه، حاکم بر این کل است. به نظر می رسد این کار را باید ابتدا از سطح فردی آغاز

کرد؛ زیرا این کار در درازمدت، نتیجه بخش خواهد بود. با این حال، نخستین گام در راه درمان فوری تر، حرکت به سوی اصلاح ساختار فرهنگ سیاسی جامعه به وسیله ی عوامل مؤثر بر فرهنگ جامعه است.

متغیرهای مهم دیگری که برای برقراری اعتدال سیاسی به آن اشاره شده، داشتن بنیان معرفتی و عقیدتی سالم در زمینه ی سیاسی است. گسترش نظریه ی تخطئه در امور سیاسی مانند آن چه در برداشت از متون دینی وجود دارد و پذیرش فهم های گوناگون در حوزه ی عمل سیاسی، ما را به اعتدال سیاسی رهنمون خواهد ساخت. گفتنی است توجه به گزینش معیارهای عقیدتی سالم بر پایه ی احکام دینی درباره ی چگونگی ورود به حوزه ی رقابت های سیاسی نیز در کاهش تنش ها و نابهنجاری های سیاسی، نقش مهمی دارد. چون دست یابی به دو بنیان یاد شده، در کوتاه مدت، دشوار است، باید بکوشیم آن ها در جامعه ی سیاسی نهادینه شود. هم زمان با آن، شایسته است در سطح پایین تر، به منافع ملی و پذیرش چارچوب قانونی توجه گردد.

نهادسازی و گسترش آیین ها و عرف های مطلوب در این زمینه، متغیر دیگری در برقراری اعتدال سیاسی است. به دلیل نبود نهادهای مدنی مانند احزاب حقیقی و تشکل های منسجم سیاسی در ایران، بسیاری از رقابت های سیاسی و جناحی، عریان و خارج از چارچوب های قاعده بندی شده صورت می گیرد. پس نخبگان سیاسی کشور و نهادهای تبلیغی مانند صدا و سیما باید زمینه را برای پیدایش و گسترش آن ها فراهم آورند. در زمینه ی ایجاد سنت های سیاسی مطلوب و قاعده بندی بازی ها نیز صدا و سیما می تواند با برنامه های تبلیغی و تشویقی لازم، بسیار اثرگذار باشد.

در پایان، اعتدال سیاسی از دیدگاه آیات، روایات و سیره ی معصومین صلی الله علیه و آله به طور فشرده بررسی شد. دریافتیم که آیات قرآنی و روایات و سیره ی معصومین(ع) برای برقراری و اعتدال در میان اعضای جامعه ی اسلامی، اهمیت فراوانی قایل اند و با برشمردن ثواب های بسیار برای پدیدآورندگان آن، مجازات های سختی برای تنش آفرینان در نظر گرفته اند.

در مجموع می توان چنین نتیجه گرفت که متغیرهای پیشنهادی در فرضیه، درست بوده و فرضیه ی این پژوهش مورد تأیید قرار می گیرد. اگر برای پیش گیری از متغیرهای پیشنهادی ایجاد کننده ی تنش و برخوردهای سیاسی تلاشی هم آهنگ صورت گیرد برای تحقق عوامل مثبت اعتدال سیاسی، اقدام لازم تحقق پذیرد، به سوی گسترش اعتدال و آرامش سیاسی، گام مثبتی بر خواهیم داشت. هم چنین روشن گردید که صدا و سیما می تواند در همه ی متغیرهای پیش گفته، سهیم و اثرگذار باشد.

فهرست منابع

۱ ـ قرآن کریم

۲ ـ نهج البلاغه

۳ ـ آلموند، گابریل و همکاران، چارچوبی نظری برای بررسی سیاست تطبیقی، برگردان، علی رضا طیب، تهران، انتشارات آموزش مدیریت دولتی، ۱۳۷۷

۴ ـ انیس ابراهیم، عبدالحلیم منتصر، عطیه الصوالحی، محمدخلف اللّه احمد؛ المعجم الوسیط، مکتبه نشر الثقافه الاسلامیه، ۱۴۱۶.

۵ ـ بشیریه، حسین، جامعه شناسی سیاسی، نقش نیروهای اجتماعی در زندگی سیاسی، تهران، نشر نی، ۱۳۷۸.

۶ ـ دولت عقل، ده گفتار در فلسفه و جامعه شناسی سیاسی، تهران، مؤسسه ی نشر علوم نوین، ۱۳۷۴.

۷ ـ [امام]خمینی، سیدروح اللّه، صحیفه ی نور، ج ۲۰.

۸ ـ حجاریان، سعید، مجموعه ی مقالات تاوان اصلاحات، تهران، مؤسسه ی نشر و تحقیقات ذکر، ۱۳۷۹.

۹ ـ جعفری، محمدتقی؛ حکمت اصول سیاسی اسلام، تهران، بنیاد نهج البلاغه، ۱۳۷۹.

۱۰ ـ دوورژه، موریس؛ اصول علم سیاست؛ بایست های جامعه شناسی سیاسی، برگردان: ابوالفضل قاضی، تهران، نشر دادگستر.

۱۱ ـ دیوپ، اس.سی؛ نوسازی و توسعه، در جست وجوی قالب های فکری بدیل، برگردان، سیداحمد موثقی، تهران، نشر قوص، ۱۳۷۷.

۱۲ ـ رابرات گر، تـد؛ چرا انسان ها شورش می کنند؟، برگردان: علی مرشدی زاد، تهران، انتشارات پژوهش کده ی مطالعات راهبردی، ۱۳۷۹.

۱۳ ـ رفیع پور، فرامز؛ توسعه و تضاد، کوششی در جهت تحلیل انقلاب اسلامی و مسایل اجتماعی ایران، تهران، سهامی انتشار، ۱۳۷۷.

۱۴ ـ روشه ماگی؛ تغییرات اجتماعی، برگردان: منصور وثوقی، تهران، نشر نی، ۱۳۷۰.

۱۵ ـ زکریـایی، محمـدعلی؛ فرهنـگ مطهر، مفاهیم، اصـطلاحات و تعابیر علوم انسانی از دیـدگاه شـهید مطهری، تهران، نشـر آذریون، ۱۳۷۸.

۱۶ ـ سریع القلم، محمود؛ عقل و توسعه یافتگی (مبانی ثابت پارادایم توسعه)، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۶.

۱۷ ـ سیف زاده، سیدحسین؛ مدرنیته و نظریه های جدید علم سیاست، تهران، نشر دادگستر، ۱۳۷۹.

۱۸ ـ سفیری، مسعود؛ کالبدشکافی خشونت، در گفت وگو با...، تهران، انتشارات نی، ۱۳۷۹.

۱۹ ـ شکاری، عبدالقیوم، نظریه ی دولت تحصیل دار و انقلاب اسلامی، تهران، انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۷۹.

۲۰ ـ طبرسی، ابوعلی الفضل بن الحسن؛ تفسیر جوامع الجامع، قم، مرکز مدیریت حوزه ی علمیه قم، ج ۱.

۲۱ ـ طبری، محمدبن جریر، تاریخ طبری، برگردان: ابوالقاسم پاینده، تهران، انتشارات اساطیر، ج ۴، ۱۳۶۳.

۲۲ ـ عظیمی، فخرالدین؛ بحران دموکراسی در ایران، برگردان، عبدالرضا هوشنگ

مهدوی و بیژن نوذری، تهران، نشر البرز، ۱۳۷۴.

۲۳ ـ فکوهی، ناصر، خشونت سیاسی، نظریات، مباحث، اشکال و راه کارها، تهران، نشر قطره، ۱۳۷۸.

۲۴ ـ قائم مقامی، فرهت؛ دموکراسی و تحمل سیاسی، بی جا، انتشارات مؤسسه ی حساب، بی تا.

۲۵ ـ قادری، حاتم؛ اندیشه های سیاسی در اسلام و ایران، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۷۸.

۲۶ ـ قوام، سیدعبدالعلی؛ اصول سیاست خارجی و سیاست بین الملل، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۷۲.

۲۷ ـ سیاست های مقایسه ای، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۷۶.

۲۸ ـ مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران؛ فرهنگ علوم سیاسی، تهران، مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۱۳۷۴.

۲۹ ـ موثقی، سیداحمد؛ استراتژی وحدت در اندیشه ی سیاسی اسلام، قم، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ج ۱، ۱۳۷۰.

۳۰ ـ هانتینگتون، ساموئل، سازمان سیاسی در جوامع دستخوش دگرگونی، برگردان، محسن ثلاثی، تهران، نشر علم، ۱۳۷۰.

۳۱ ـ هندی، چارلزمابی؛ عصر تناقض و تضاد، برگردان، محمود طلوع، تهران، مؤسسه خدمات فرهنگی رسا.

۳۲ - Hornby, A.S , Oxford Adranced Learner's Dictionary, Oxford Univercity press, ۱۹۹۵.

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانه‌ای
قائمیه
اصفهان
www
برای داشتن کتابخانه های‌تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشـــانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹